

BORBE U CRNOJ GORI, SANDŽAKU I ZAPADNOJ SRBIJI

Druga dalmatinska brigada izvršila je troetafni marš do s. Bobova kako je to naredbom Štaba 2. udarnog korpusa bilo i predviđeno. Marš je po slabo prohodnom i strmom terenu iscrpio borce te je odmor u selu Bobovu dobro došao. Ali vojno-politička situacija u Crnoj Gori koja se tih dana odvijala filmskom brzinom, nije dozvoljavala duži odmor. Trebalo je djelovati u duhu te situacije i u okviru plana Štaba 2. korpusa koji je, stigavši u Bobovo primio opširnije izvještaje od Štaba 2. proleterske divizije i vojno-političkih organa Crne Gore. Posjedujući tako preciznije informacije poduzeo je hitna dejstva na području Crne Gore, Sandžaka i Hercegovine, sa svim raspoloživim snagama.

Iako je od službene kapitulacije Italije prošlo četrnaest dana, talijanske divizije u Crnoj Gori odbijaju da okrenu oružje protiv Nijemaca ili da ga predaju jedinicama NOV Jugoslavije. Štoviše, i pored ultimatumata kojeg im je u ime Vrhovnog štaba saopćio Ivan Milutinović, talijanski komandanti otežu s pregovorima, šurujuć i dalje s četnicima i, zavisno od situacije, ne zamjeravaju se Nijemcima.

Jedinice 2. korpusa u Crnoj Gori nisu bile dovoljne da prisile komandante talijanskih divizija i garnizona da djeluju prema odredbi potpisane kapitulacije. U takvim okolnostima trebalo je u duhu direktive Vrhovnog štaba, provesti mobilizaciju novih snaga, uništiti četnike i reorganizirati talijanske jedinice prilagođavajući ih partizanskom načinu ratovanja. Pored toga, glavni i najopasniji neprijatelj bile su njemačke divizije koje su se već infiltrirale u garnizone što su ih držali Talijani i uporno čuvale vitalne komunikacije koje izvode u Sandžak, Crnu Goru, Hercegovinu i Bosnu.

Štab 2. korpusa, čim je stigao u Bobovo, 22. septembra 1943. godine, dobio je obavještenja da Pljevlja drže izvjesne snage muslimanske milicije nespremlne za otpor protiv jedinica NOVJ, te nešto četnika iz ostataka tzv. »Istočnog fronta«. Međutim, i četničke snage, grupirane na prostoru s. Šakovića, htjele su zaposjesti Pljevlja, u čemu ih je, 22. septembra, odlučnim nastupom zaustavila 2. proleterska brigada i u oštrom sudaru razbila na položajima Kovren - Hodevina. Tako su Pljevlja oslobođena 22. septembra, baš na dan kada je sastankom u Bobovu završio marš Štaba 2. korpusa, te 2. dalmatinske i 4. proleterske brigade.

Sutradan po oslobodenju Pljevalja, 23. septembra 1943. godine njegovim ulicama prodefilirali su bataljoni 2. dalmatinske brigade koje je dočekala i bivša brigadna, a sada korpusna glazba iz Žrnovnice kod Šplita. Narod ovoga planinskoga grada srdačno je dočekaao i pozdravio borce iz Dalmacije.

Pobjeda nad četnicima u borbama oko Pljevalja, koji su imali oko 80 nestalih, ranjenih i zarobljenih, te gubitaka u naoružanju i ostaloj opremi, pozitivno se odrazila na mobilizaciju novih boraca. Samo toga dana u redove NOVJ stupilo je preko 200 Pljevljaka. Tako su pored boraca, koji su popunili sve brigade 2. proleTERSke divizije, tih dana formirani i partizanski odredi: Pljevaljski, Prijepoljski i Novovaroški.

U Pljevlja je zajedno s 2. dalmatinskom brigadom došao i Štab 2. korpusa i za nekoliko slijedećih dana iz ovoga grada rukovodio svojim jedinicama.

OSLOBOĐENJE I OBRANA KOLAŠINA

Oslobodenjem Pljevalja, 2. proleTERSka divizija pomjerila je svoje brigade prema Sandžaku. Na dan 26. septembra 2. proleTERSka i 3. sandžačka brigada razbijale su četnike u dolini Lima na širem prostoru Bijelo Polje - Prijepolje, a 2. dalmatinska, s 1. i 4. bataljonom, opsjedala je Priboj u kojemu se nalazio jači talijanski garnizon čiji komandant, uz podršku svojih oficira i po savjetu četnika, nije htio prijeći na stranu jedinica NOVJ niti pregovarati o suradnji ili predaji oružja. Dva bataljona 2. dalmatinske brigade bila su nedovoljna da se privoli talijanski garnizon u Priboju da promjeni stav prema jedinicama NOVJ.

Drugi i 3. bataljon sa Štabom brigade i prištapskim jedinicama stacionirali su se u Pljevljima kao posadne jedinice i snage rezerve i obezbjeđenja.

Treća divizija iz sastava 2. korpusa imala je tada slične zadatke na pravcu Nikšić - Gacko - Bileća - Stolac. Njena 4. proleTERSka brigada, s kojom se 2. dalmatinska brigada rastala u Bobovu, nastupala je 23. septembra od Bobova prema Žabljaku i Šavniku, a 25. septembra produžila preko Sinjajevine u pravcu Kolašina, kojeg je oslobodila silovitim napadom iz pokreta 26. septembra. Naročito žestoki sudar 4. proleTERSke brigade odigrao se na Katun - Vratilu kada su razbijene četničke »Kolašinske brigade« a ostatke natjerali u paničan bijeg prema Mateševu. Tada se u Kolašinu jedinicama NOV priključio kompletan bataljon iz 83. puka talijanske divizije »Venezia«.

Nakon oslobodenja Kolašina, Štab 2. korpusa premjestio se iz Pljevalja u ovaj grad.

Oslobodivši Kolašin i razbivši četnike, 4. proleTERSka brigada usmjerila je glavninu svojih bataljona prema Mateševu kako ostacima četnika ne bi dozvolila predah. Međutim, četnici su se već sutradan sredili, pregrupirali i skrivenom rezervom krenuli da preotmu Kolašin. Nastala je dramatična borba i 4. brigada odstupala je ka Kolašinu uporno braneći svaku stopu oslobođenog teritorija. U takvoj situaciji Štab 2. korpusa uvodi u borbu za obranu Kolašina i 2. dalmatinsku brigadu.

Situacija za Kolašin najbolje se sagledava iz naređenja Štaba 2. korpusa, dostavljenog 27. septembra 1943. godine Štabu 2. proleTERSke divizije,

iz kojeg se, među ostalim, vidi da je talijanska divizija »Venezia« bila napravila sporazum s četnicima da se bori protiv Nijemaca i komunista.

Štab 2. korpusa, navodi se u naređenju, stupio je u pregovore s komandantom divizije u Beranima radi predaje oružja te divizije ili njenog pristupanja na stranu NOVJ. Međutim, četnici su to otežavali, jer su bili prisutni u talijanskim štabovima.

Četvrta proleterska brigada ostala je na položaju do dobijanja odgovora od Talijana.

Četnici u Crnoj Gori, a naročito u Vasojevićima, pripremali su se za borbu protiv jedinica NOVJ. Stoga je Štab 2. korpusa naredio Štabu 2. proleterske divizije da hitno prebaci 2. dalmatinsku brigadu na prostor Mojkovac, gdje će se staviti pod njegovu komandu, u cilju razbijanja četnika u Vasojevićima i razoružanja divizije »Venezia«.

U naređenju je naglašeno da brigadu treba prebaciti kamionima da što prije stigne na prostor Mojkovca. Skrenuta je pažnja da oko Mojkovca ima četničkih grupica, pa da zato na kamione treba postaviti potrebna automatska oružja u punu gotovost, budući da nije jasna situacija kod Slijepač mosta, a da odatle bataljoni pođu pješke za Mojkovac.¹⁾

Na osnovi naređenja Štaba 2. korpusa, Štab 2. proleterske divizije u svom naređenju Štabu 2. dalmatinske brigade naredio je da se bataljon iz Pljevalja pod komandom zamjenika brigade Obrada Egića prebaci na prostor Mojkovca; da se bataljon iz oblasti Krnjače prebaci također na pravac Mojkovca; da Štab brigade iz oblasti Priboja krene do Pljevalja, a odatle dalje na pravac Mojkovca.

U naređenju je naglašeno, da ako je situacija kod Priboja takva da je u izgledu laka i brza likvidacija posade talijanske vojske u ovom gradu, da ova grupa (Štab brigade s dva bataljona) izvrši taj zadatak, ali da o tome najhitnije izvijesti Štab divizije. Inače grupa je trebala krenuti odmah i po mogućnosti neopaženo, kako bi neprijatelj u oblasti Priboja bio u zabludi.

Štab 2. dalmatinske brigade odmah po pristizanju u Mojkovac, trebao se povezati sa Štabom 2. korpusa.²⁾

Izvršenju naređenja 2. dalmatinska brigada pristupila je odmah. U tri kamiona iz Pljevalja do Trebaljeva u blizini Kolašina, gdje se nalazio Štab korpusa, do 7 sati 1. oktobra prebacio se 2. bataljon. Bataljonu je naredeno da se razmjesti u obližnju šumu, dobro nahrani i odmori kako bi predstavljao svježu korpusnu rezervu. Međutim, od pravca Mateševa tog je jutra nadiralo preko 1.200 četnika u namjeri da potisnu partizane iz Kolašina. Četnici su izbili na Ključ i Šljivovicu, dominantne točke pred Kolašinom, opasno ugrožavajući 4. proletersku brigadu. Situacija je zahtijevala da se 2. bataljon 2. dalmatinske brigade odmah uvede u borbu, pa je zauzeo borbenu raspored na Kobilinoj glavi, gdje se odmah iz pokreta sukobio s gustim streljačkim strojem četnika.

U toku dana 1. oktobra 2. bataljon je odbio herojskom borbom nekoliko žestokih juriša četnika. U sličnoj situaciji bila je i 4. proleterska brigada koja je uporno branila Kolašin.

Dana 2. oktobra u Trebaljevo je pristigao i 3. bataljon 2. dalmatinske brigade, pa je odmah prihvatio borbu. Bilo je to ogromno olakšanje braniojcima Kolašina, jer su četnici - i pored velikih gubitaka koje im je

1) Arhiv VII, k. 391, reg. br. 13/1-1.

2) Arhiv VII, k. 731, reg. br. 1972.

nanijela 4. proleterska, 2. bataljon 2. dalmatinske i talijanski bataljon kojim je komandirao kapetan Riva Moro^{2a)} - uporno jurišali.

Slijedećeg dana na položaje su pristigli 3. bataljon 2. proleterske brigade i 3. bataljon 3. sandžačke brigade. Tada je Štab 2. korpusa formirao Udarnu grupu bataljona. Već istoga dana oko 17 sati počeo je koncentrični juriš na četničke položaje. Bataljoni su povratili Ključ, i ne samo što su odbacili napadače već su ih razbijene gonili prema Jablanovom brdu i dalje.

U tako žestokoj borbi oko Kolašina, 3. oktobra, stigao je Štab 2. dalmatinske brigade s 1. i 4. bataljonom, pa su i ove jedinice uključene u borbene zadatke.

Pobjeda nad četnicima i obrana Kolašina i udio 2. dalmatinske brigade u toj bici, početak je ne samo popularnosti Dalmatinaca u ovom kraju, već istinske ljubavi naroda Crne Gore prema borcima 2. dalmatinske brigade koji su neraskidivu povezanost s narodom potvrđivali na svakom koraku do napuštanja Crne Gore u jesen 1944. godine.

Štab 2. korpusa, nakon obrane Kolašina, odlučio je da ne dozvoli četnicima ponovno sređivanje i eventualne napade, a posebno da raščisti situaciju oko glavniine talijanske divizije »Venezia« stacionirane u Beranama (Ivangrad) čiji je Štab surađivao s četnicima i davao im artiljerijsku i drugu podršku u borbi protiv jedinica NOVJ. Stoga je Štab korpusa izdao zapovijest u kojoj je naveo da je poslije petodnevnih teških i upornih borbi s jakim četničkim snagama na položajima oko Kolašina, neprijatelj jučerašnjim protunapadom naših jedinica razbijen i demoraliziran i da se povlači u neredu u raznim pravcima; daje neprijatelj u toku ovih borbi imao oko 200 ubijenih i ranjenih; da je na našu stranu prešlo 80 Ljevorijećana, među kojima i tri oficira bivše jugoslavenske vojske.

U cilju daljnjeg čišćenja ovoga prostora od preostalih četnika, zauzimanje Berana, razoružavanja divizije »Venezia« i organizacije narodne vlasti na oslobođenom teritoriju, Štab 2. korpusa orijentirao je jedinice u pravcu Berana.

Druga dalmatinska brigada, prema zapovijesti, trebala se koncentrirati u sjeveroistočnom dijelu Vranještice, odakle će preduzeti pokret pravcem Isova gora - korito r. Jelovice - Lubnice, gdje će se rasporediti na prostoriju Subnice - Glavac. Pri izvođenju pokreta imala je zadatak odrediti bočno obezbjeđenje jačine jednog bataljona pravcem: Troglav - Pojatište - Glavac.

Pri odlasku na spomenuti prostor naredeno joj je da se poveže s drugovima iz pozadine, koji rade na tom terenu i da pristupi izviđanju i prikupljanju podataka o neprijateljskim snagama u Beranama i okolnom prostoru, kako četničkim tako i talijanskim; zatim, da se skrene pažnja jedinicama da odnos boraca prema stanovništvu na ovom teritoriju treba biti korektan, budući da je stanovništvo naklonjeno našoj Narodnooslobodilačkoj vojsci.

LJ zapovijesti je naglašeno, da ako jedinice pri izvršenju pokreta budu nailazile na četničke grupe da ih protjeraju, određujući u tu svrhu odgovarajuće snage.

Nakon dolaska 2. dalmatinske brigade na prostor Suburice - Glavac i Udarne grupe na prostor Konjsko brdo - Turija, obje jedinice su se tre-

2a) Kapetan Riva Moro, kao antifašista, poslije kapitulacije Italije odmah se priključio NOV-u zajedno s vojnicima bivše talijanske vojske i formirali bataljon.

bale povezati i pristupiti prikupljanju podataka o neprijateljskim snagama na prostoru Berana, jer je zadatak jedinica bio zauzimanje Berana.

Brigadne bolnice 4. proleterske i 2. dalmatinske brigade trebale su se smjestiti u neposrednoj blizini Kolašina.

Grupa talijanskih vojnika s borcima 2. dalmatinske brigade u selu Trebaljevo kod Kolašina, 3. oktobra 1943.

Na kraju zapovijesti je akcentirano da će se kirurška ekipa kretati s 2. dalmatinskom brigadom, a operativni dio Štaba 2. korpusa sa Štabom 2. dalmatinske brigade odakle će rukovoditi operacijom.⁵⁾

Navedena zapovijest Štaba 2. korpusa zatekla je 2. dalmatinsku brigadu na prostoru Vranještice. Štab brigade odmah je prikupio jedinice i odredio im marševski predah, pa je slijedećeg dana 7. oktobra u 5,00 sati brigada krenula pravcem Suha gora - Isova kosa i koritom Jelovice za Lubnicu u koju je prispjela oko 14 sati istoga dana.

Bočno osiguranje marševske kolone vršio je 4. bataljon koji se kretao pravcem: Troglav - Pojatište - Glavac.

U sumrak istoga dana brigada je zauzela položaje prema Beranama na prostoruj Soko - Sestarovac. Izviđačke patrole sukobile su se s četnicima koji su se povukli u Berane u okrilje talijanskog garnizona.

Slijedeći dan (8. X) svim bataljonima je protekao na položajima. Drugi je bataljon na Crnom vrhu zarobio trojicu četnika, koje je početkom 1943. zarobio i pustio na Neretvi, jer su izjavili da su »mobilisani seljaci«. Štab

12) Arhiv VII, k. 731. reg. br. 15-7/3.

bataljona i ovog puta ih je pustio, jer su tvrdili da idu kući da se sprema za dolazak u partizane.

Štab 2. korpusa pregovarao je u Beranama sa Štabom talijanske divizije »Venezia«. Talijanski oficiri su se kolebali, a četnici od straha bježali.

Noću 9/10. oktobra 1. i 4. bataljon pod komandom zamjenika komandanta brigade Obrada Egića, prebacili su se iz Lubnice na desnu obalu Lima na prostor sela Budimlja - Mašte - Police, da i s te strane vrše pritisak na talijanski garnizon u Beranama.

U toku dana 9. listopada svi bataljoni 2. dalmatinske brigade organizirali su političke zborove u okolnim selima. Na zborovima su govorili politički rukovodioci iz jedinica i ovoga kraja. Poslije zborova održane su kratke kulturne priredbe koje su oduševile narod. Izmješale se primorske i crnogorske pjesme i popijevke, zaigralo kolo! Narod je častio borce NOVJ.

Sutradan, 10. oktobra u 13 sati 2. dalmatinska brigada i Udarina grupa bataljona ušli su u Berane. General Peko Dapčević, komandant 2. korpusa, uspješno je okončao pregovore, pa je glavnina talijanske divizije »Venezia« u jačini oko 8.000 vojnika s kompletnim naoružanjem stavljena pod komandu Štaba 2. korpusa.

Četnici 1. i 2. brigade Linskog četničkog »korpusa« i Kolašinski četnički odred iz Komskog »korpusa« razbježali su se i u grupicama se izgubili u planinama. Mnogi su pobjegli u Andrijevicu gdje se još nalazio talijanski garnizon, a dio je bacio oružje i stavio se na raspolaganje jedinicama NOVJ.

U Berane se odmah po oslobođenju ovoga grada prebacio Štab 2. korpusa odakle je rukovodio daljnjim operacijama.

Druga dalmatinska brigada orijentirala je svoje bataljone istočno od Berana u pravcu Andrijevice, razmjestivši se na širem prostoru Vinicke - Marsenića rijeke, pa je 11. oktobra tu zanočila izbacivši izviđačke dijelove i jača osiguranja prema raskršću puteva Berane - Andrijevice i Mateševo - Andrijevice.

Ne ispuštajući ofanzivnu situaciju iz ruke Štab 2. korpusa 11. oktobra naređuje 2. dalmatinskoj brigadi:

»Štabu II dalmatinske brigade:

U vezi našeg sinočnjeg naređenja o orijentisanju vaših jedinica u pravcu Andrijevice i njihovog grupisanja na prostoriji: Vinicka - Trepča - Rijeka - Marsenići

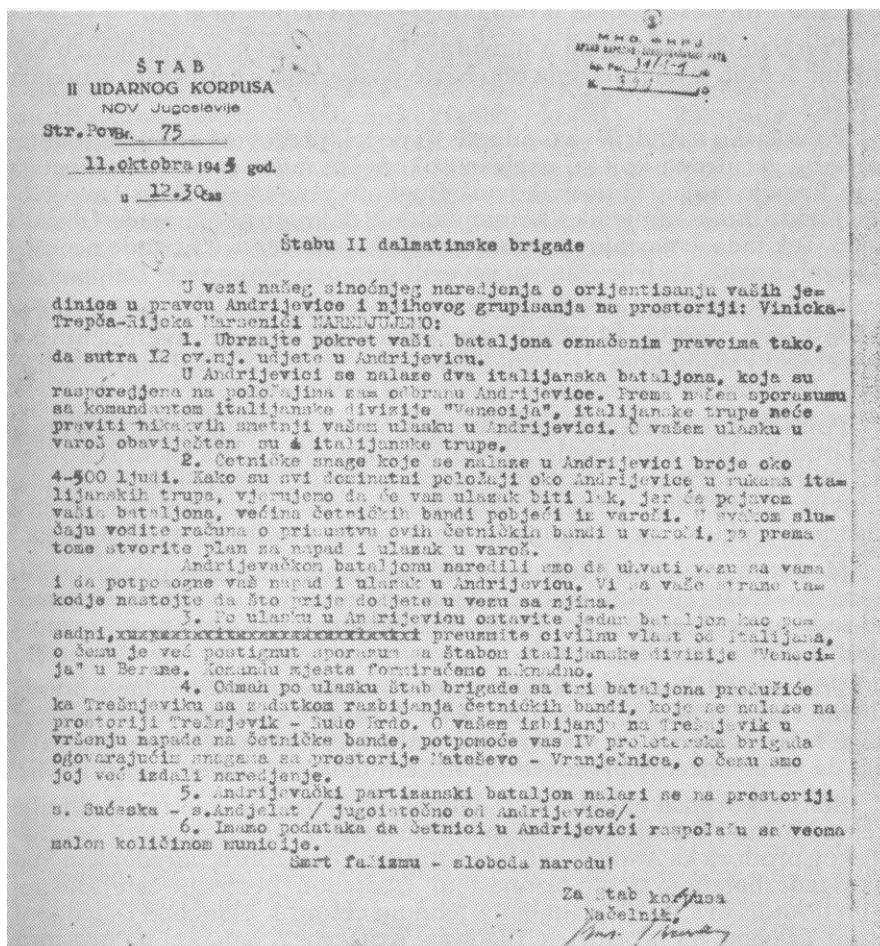
N a r e đ u j e m o :

1. Ubrzajte pokret vaših bataljona označenim pravcima tako da sutra 12. ov. mj. uđete u Andrijevicu.

U Andrijevici se nalaze dva talijanska bataljona, koja su raspoređena na položajima za obranu Andrijevice. Prema našem sporazumu sa komandantom talijanske divizije »Venezia« italijanske trupe neće praviti nikakvih smetnji vašem ulasku u Andrijevicu...

2. Četničke snage koje se nalaze u Andrijevici broje oko 400-500 ljudi. Kako su ovi dominantni položaji oko Andrijevice u rukama italijanskih trupa, vjerujemo da će vam ulazak biti lak, jer će pojavom vaših bataljona, većina četničkih bandi pobjeći iz varoši. U svakom slučaju vodite računa o prisustvu ovih bandi...

3. Po ulasku u Andrijevicu ostavite jedan bataljon kao posadni... a Štab brigade sa tri bataljona produžiće ka Trešnjeviku sa zadatkom razbijanja četničkih bandi, koje se nalaze na prostoriji Trešnjevik - Rudo brdo...⁴⁾

Faksimil naređenja Štaba 2. udarnog korpusa Štabu 2. dalmatinske proleterske brigade

Jedinice pod komandom Štaba 4. proleterske brigade i Andrijevičkog bataljona dobile su zadatak da sadejstvuju 2. dalmatinskoj brigadi i uništavaju četnike na širem prostoru Andrijevice.

Izvršavajući naređenje za ulazak u Andrijevicu 2. dalmatinska brigada je rano ujutro 12. oktobra bila raspoređena na prilazima varoši. Prvi i 3. ba-

4) Arhiv VII, k. 391, reg. br. 31/1-1.

taljon nastupali su cestom prema glavnoj ulici, a 2. i 4. postavili su se bočno u borbeni raspored.

Prethodno je Štab brigade dobio najsvježije i precizne podatke od partijskih ilegalaca iz Andrijevice o rasporedu i raspoloženju talijanskih vojnika, kao i to da su četnici u paničnom bijegu napustili grad.

Prvi bataljon, kao čelni u napadnoj koloni, ušao je u Andrijevicu bez smetnji. Jedino je na prilazima bilo nešto puškaranja s četničkim grupama u bijegu.

Po dolasku u Andrijevicu odmah su počeli pregovori s komandom talijanskog garnizona koji su uspješno okončani nešto prije 12 sati istoga dana, kada je talijanski potpukovnik Buglioni predao garnizon - sve jedinice i naoružanje zamjeniku komandanta 2. dalmatinske brigade Obradu Egiću. Tek tada je nastalo narodno veselje koje borci ove brigade neće nikada zaboraviti. Andrijevcani su otvorili domove borcima iz Dalmacije.

Borci 2. dalmatinske brigade, svojim pravilnim odnosom prema narodu, poštujući narodne običaje i vjere, vjekovima odnjegovane pojmove o čovječnosti i vojničkom držanju - osvojili su naprečac ovaj narod koji je ispleo legende, pa i anegdote o »junacima s Primorja«.

Politički rukovodioci brigade već sutradan su, nakon formiranja organa narodne vlasti i Komande mjesta, pružili pomoć ovdašnjem rukovodstvu Partije u održavanju narodnih zborova u Andrijevi i okolnim selima. Na ovim političkim manifestacijama komesari i komandanti bataljona i brigade svugdje su stekli simpatije i bili burno pozdravljeni od naroda.

Međutim, neprijatelj nije mirovao. Komandanti razbijenih četničkih »korpusa« tražili su hitnu pomoć od jedinih preostalih saveznika - Nijemaca i sada njima, kao do jučer Talijanima, zaklinjali se na vjernost i revnost u borbi protiv vlastitog naroda.

Treća četa 1. bataljona, koja je kamionima poslana na izvidanje prema Murini, Plavu i Čakoru, izvijestila je oko 22 sata 13. oktobra, da se izvjesne snage Nijemaca kreću u rajonu Plava i Murine, a preko Čakora iz pravca Peći da se primjećuje prisustvo njemačkih tenkova i ostale motorizacije.

Štab 2. korpusa naredio je 2. dalmatinskoj brigadi da kroz Podlimlje prema Murini i Čakoru uputi raspoložive snage i osujeti namjeru neprijateljskog prodora ka Andrijevi. Već sutradan 14. oktobra, naređenjem Štaba brigade, bataljoni su bili razmješteni: 3. bataljon (bez jedne čete) kao posadni u Andrijevi; 1. i 4. bataljon s jednom četom 3. bataljona i s jednom četom Talijana, na prostoru s. Ulatina - Kruševo; 2. bataljon na prostoru s. Kralje, okrenut prema Trešnjeviku i Mateševu; talijanski bataljon (bez čete pridodane 4. bataljonu) na prostoru s. Sučeska. Svim jedinicama naređeno je prikupljanje obavještajnih podataka o neprijatelju kako bi se utvrdila jačina njegovih snaga i otkrile namjere.

Vrhovni komandant NOV i POJ Tito obavijestio je 9. oktobra Štab 2. korpusa o zadacima korpusa i o perspektivi prenošenja težišta dejstava NOVJ u pravcu Srbije i Makedonije. Naime, Vrhovni je komandant imao u planu koncentrirati 1. i 2. korpus na sektoru Sandžaka i Metohije i u pogodnom momentu krenuti u pravcu Srbije i Makedonije.^{4a)}

4a) Zbornik, tom II, knj. 10, dok. br. 174.

POBJEDA NA SJEKIRICI

Dana 15. oktobra 1943. Štab 2. dalmatinske brigade raspolagao je informacijom o neprijatelju koji je ugrožavao Andrijevicu. Naime, u isto vrijeme dok se 2. dalmatinska brigada postavila pred neprijateljsku kolonu koja je nadirala od Peći preko Murine i Sjekirice ka Andrijevici i Beranama, 4. proleterska brigada vodila je žestoke borbe s njemačkom kolonom koja je od Podgorice prodirala ka Mateševu i Kolašinu. Radilo se o operaciji »Balkanschlucht« (»Balkanski klanac«) kojeg je 7. listopada poduzeo Štab njemačkog 21. brdskog korpusa. Ovom operacijom neprijatelj je namjeravao da potpuno ovlada zaleđem obalnog pojasa, uspostavi svoju kontrolu nad saobraćajnicama koje vode od Jadranskog mora preko Crne Gore u pravcu Srbije, Sandžaka i Kosova, te da u gradovima: Andrijevica - Berane - Kolašin - Mateševo uspostavi svoje garnizone i razoruža talijanske jedinice. Po tom planu na pravcu Peć - Cakor - Andrijevica - Berane, angažirana je 297., a na pravac Podgorica - Kolašin 118. njemačka divizija. U službi okupatora za izvršenje operacije »Balkanski klanac« bilo je pored ovih dviju njemačkih divizija i oko 5.000 balista i talijanskih fašista koji su prebjegli Nijemcima i četnicima.

Štab 2. korpusa suprotstavio je ovom nadiranju neprijatelja, uglavnom, 4. proletersku i 2. dalmatinsku brigadu, te nekoliko novoformiranih partizanskih odreda, samostalnih bataljona i četa i organizirane talijanske jedinice čija je upotreba najefikasnije korištena u rukovođenju s artiljerijom.

Izvršavajući borbene zadatke na svom sektoru i u nastojanju da mobilizira sve raspoložive snage, Štab 2. dalmatinske brigade u Andrijevici je ostavio samo dio 3. bataljona kao posadnu jedinicu i pozadinske dijelove Štaba s brigadnom bolnicom. Operativni dio Štaba brigade preselio se na prostor Murine. Uz pomoć partijskog rukovodstva Andrijevice Štab brigade pokušao je uspostaviti suradnju s vođama balista iz Plava i Gusinja. Kontakti i pregovori vođeni na upriličenom sastanku nisu dali rezultate. Balisti nisu htjeli upotrijebiti svoje oružje u borbi protiv Nijemaca. Već sutradan se pokazalo da su oni sluge tuđina jednako kao i četnici.

Za 15. oktobra 1943. godine vezan je značajan događaj koji najbolje ilustrira borbeno raspoloženje i političku svijest boraca 2. dalmatinske brigade. Naime, na četnim i bataljonskim konferencijama, koje su održane na borbenom položaju, zaključeno je da se pozovu na natjecanje ostale brigade 2. proleterske divizije u čast 26. godišnjice oktobarske revolucije. Štab brigade takvu želju boraca 2. dalmatinske brigade saopćio je dopisom štabovima 2. proleterske i 3. sandžačke brigade. Naime, trebalo je sprovesti takmičenje: koja će brigada uništiti više neprijateljskih vojnika, uz najveću uštedu municije, i izvršiti uspješnije zadatke koje se budu pred nju postavljali; koja će bolje ostvariti stvarnu i formalnu disciplinu u svojim redovima; koja će uspješnije organizirati sanitetsku službu; koja će najbolje organizirati službu snabdijevanja uz maksimalno sprovođenje naše linije u odnosu prema narodu; koja će postići najuspješniji rad po svim sektorima: vojničkom, političkom, kulturnom, omladinskom.⁵⁾

Nema dokaza tko je pobijedio u ovom natjecanju, ali se zna da je natjecateljski duh u redovima 2. dalmatinske brigade izražen u nanesenom

12) Arhiv VII, k. 731. reg. br. 15-7/3.

Штаб II доли н. о. у Гусини
 17. 10. 1943 год
 Турскај

Штабу II Ударној Чоруги
 Турскај

14^{ог} овог месеца били смо са два наша батаљона и једном италијанском четом Плава и Гусинја, два италијанска батаљона и два милициона, на италијанско-хрватској линији са јужне стране од Манастира Мрежура, в. језице Мишине, Радане, Белице и јужне конујинице на Гавору.

Тога дана наше дошло је у Мурику и Радане дошло се је око 150 Италијана и италијанска Етот Фронтеса. Одмах смо ступили у борбу са италијанском бригадом у Мурику и наставили са њима до наше конујинице на Гавору са једном - алијанском бригадом в. језице на Гавору до је наша борба - борбу италијанско са националном бригадом италијанског народа и да се ми само боримо италијанског италијанског италијанског. Они су нам на то одговорили да су италијанци за нас господари воје они италијанци и да италијанци за борбу италијанског италијанског и да је они италијанци италијанског војску у борбу италијанског сваки они по италијанског на италијанског италијанског.

Ми смо италијанци италијанског италијанског у Гавору и Гусинје до се италијанског на италијанског наше акције и италијанског Мурику до смо ми италијанског италијанског борбу италијанског италијанског италијанског Мурику.

15^{ог} овог месеца наше јединице италијанско су на италијанског италијанског италијанског језици на италијанског

Faksimil dijela dopisa Štaba 2. dalmatinske proleterske brigade Štabu 2. udarnog korpusa od 17. oktobra 1943. o akcijama oko Plava i Gusinja

porazu neprijatelju na Sjekirici već slijedećih dana nakon objavljivanja na-
 tjecanja.

Borbeni raspored bataljona 2. dalmatinske brigade na dan 15. oktobra
 bio je slijedeći:

- 1. bataljon (s mašničko-ulotskom četom i jednom četom Talijana)
 kretao se u napad na neprijatelja s prostora sela Kruševa prema Čakoru,

gdje je usput porušena cesta kako bi se spriječio prodor neprijateljske motorizacije.

- 4. bataljon (s muslimanskom omladinskom četom) s prostora s. Kruševa, kretao se u pravcu Žarki - Gornja Ražnica - Velika - Čakor u namjeri da predusretne neprijatelja i na pogodnim mjestima poruši cestu.

- jedna četa 3. bataljona, s izvjesnim brojem Talijana i terenaca, dobila je zadatak da napadne i likvidira manje njemačke dijelove na položaju Đamija - Pepići - Novšići - Ječmište.

- 2. bataljon zatvarao je pravce prema Andrijevici s južne strane, postavivši se tako da manjim dijelom snaga osigurava bok od s. Kraji - Trešnjenik. Glavninu je postavio oko Luga i Sućeske.

- Dvije čete 3. bataljona činile su brigadnu rezervu i bile smještene u Andrijevici kao posada mjesta.

Pred sumrak, 1. i 4. bataljon, s pridodatim jeđinicama, uspjeli su porušiti komunikaciju i doći do Vaganice na domak Čakoru gdje su naišli na žestok otpor neprijatelja. U toku noći neprijatelj je uspio da s prostora Velike zađe za leđa 1. i 4. bataljonu i da zaposjedne Sjekiricu. Zaprijetila je opasnost da se ovi bataljoni borbom probijaju iz okruženja. Međutim, do okruženja nije došlo, jer se na vrijeme procijenila namjera neprijatelja, pa su se bataljoni izvukli prema Katunima.

Morala se povući i četa 3. bataljona, jer je umjesto da ona napadne Nijemce, morala prihvatiti obrambenu borbu od iznenadnog napada muslimanske milicije koja joj je došla s leđa iz pravca Plava.

Izbijanjem neprijatelja na Sjekiricu, koja je dominantna nad čitavim Polimljem, bila je ugrožena Andrijeva. Stoga je Štab brigade naredio svojim bataljonima da povrate izgubljene položaje.

Slijedećeg dana 16. oktobra 1. i 4. bataljon poduzeli su niz juriša na neprijatelja koji se već bio ukopao na dominantnim točkama Jelezovac - Sjekirica. Upornom borbom i ispoljenom hrabrošću boraca, neprijatelj je potisnut uz gubitke od sedam mrtvih vojnika i oficira, a bataljoni su zaplijenili 2 mitraljeza »šarca«, 7 pušaka, 5 pištolja, 50 šatorskih krila, 12 pokrivača, 3.000 metaka za puške i oko 300 ručnih bombi.⁶⁾

Druga dalmatinska brigada imala je sedam poginulih i nekoliko ranjenih boraca.

U toku 17. oktobra Nijemcima su počela pristizati nova pojačanja, pa je neprijatelj ponovo stupio u napadna dejstva. Oko 11 sati istovremeno su se susreli njemački streljački stroj, jačine oko 800 vojnika, sa streljačkim strojem 1. i 4. bataljona 2. dalmatinske brigade. Borba licem u lice započeta je na samom vrhu Sjekirice. Poslije vrlo oštre višesatne borbe i odlučnog juriša boraca, neprijatelj je počeo bježati i tražiti zaklone u jarugama prema Djevojačkoj pećini.

U sedmosatnoj borbi neprijatelj je imao velike gubitke. Ranjenih je također bilo mnogo. Plijen: 82 puške, 6 mitraljeza, 2 minobacača, 30 pištolja, nekoliko mašinki i mnogo municije i vojničke opreme.

Uporni i mnogobrojniji neprijatelj dovlačio je nova pojačanja iz pravca Peći. Osjetilo se prisustvo balista i četnika koji su danonoćno uznemiravali borce 2. dalmatinske brigade. Osamnaestog oktobra oko 8 sati neprijatelj je otpočeo žestoki napad na položaje Jelezova kosa - Zletina, koje je držao

6) Obrad Egić: Ratni dnevnik II proleterske dalmatinske brigade, str. 170, »Stvarnost«, Zagreb 1967.

3. bataljon, ubačen u borbu kao rezerva, s dijelovima jednog talijanskog bataljona. Neprijatelj je obilno koristio nadmoć u minobacačkoj i artiljerijskoj podršci, a njegove svježe snage pritiskivale su 3. bataljon i pridodane dijelove talijanskog bataljona uzduž komunikacija Murine - Andrijevice.

Treći je bataljon u tim borbama imao 5 poginulih među kojima je bio i zamjenik komandanta bataljona Milan Kurtić.

U prijepodnevnim satima neprijatelj je ovladao selima Gornja Ražnica - Pepići - Murine i počeo paliti seoske kuće i pljačkati imovinu seljaka. Narod je u panici bježao prema Andrijevi.

Na položaje 4. bataljona od Mokre planice - Sjekirice, također je tog jutra podilazila jača njemačka kolona u streljačkom pokretu. Komandant bataljona poručnik Jošo Durbaba, naredio je da se na neprijatelja ne puca dokle on ne daje znak. Kad se neprijatelj približio na stotinjak metara, bataljon je otvorio ujednačenu, brzu i preciznu paljbu. U panici koja je nastala neprijatelj je potražio spas u bijegu na polazne položaje. Na bojnopolju ostalo je 50 poginulih i više ranjenih njemačkih vojnika. Četvrti bataljon imao je četiri poginula borca.

Ali, zbog sveukupne situacije na sektoru Andrijevice i 4. bataljon se morao povući na prihvatne položaje nove obrambene linije na prostoru Visibabe koje je osiguravao 1. bataljon. Tu novu borbenu liniju na širem sektoru Andrijevice, Štab 2. dalmatinske brigade organizirao je u suradnji s načelnikom Štaba 2. korpusa pukovnikom Rujem Primorcem, koji o tome 19. oktobra 1943. u 11,30 sati izvještava Štab korpusa:

»U toku jučerašnjeg dana nadmoćnije neprijateljske snage jačine oko 800 Nijemaca i oko 1.500 mobilisanih Arnauta sa dijelom regularne arbanaške fašističke vojske napali su položaje II dalm. brigade. Nakon teških borbi u kojima su Nijemci imali oko 70 mrtvih, i veliki broj ranjenih, Nijemci su uspjeli da ovladaju linijom: Jelizova kosa - s. Ulotina - Visibaba (k. 1598) - Sjekirica.

Naše jedinice drže sada liniju: Beli križ - Zeletin (k. 2033) - Luge - Piševo... «⁷⁾

Na ovoj liniji organizirana je obrana Andrijevice, na koju su kao pojačanje dovedena i dva talijanska bataljona s jednom baterijom brdskih topova. Porušena je cesta i napravljene prepreke neprijateljskoj motorizaciji na sektoru s. Sučeska - Luge.

Međutim, i pored vjerovanja načelnika Štaba da će, ako neprijatelj ne dobije veća pojačanja na ovoj liniji njegov prodor biti zaustavljen, to nije ostvareno zbog više okolnosti koje su omogućile neprijatelju već sutradan, 20. oktobra 1943. godine prodor u Andrievicu.

Druga dalmatinska brigada izvukla se iz dodira s neprijateljem, te uvečer 20. oktobra oko 20 sati napustila Andrievicu izvršivši pokret na prostor Trepča - Vinicka.

Talijanske jedinice sa sektora Andrijevice, koje su 12. listopada prešle na stranu NOVJ, premjestile su se na prostor Mojkovac - Šahovići - Bijelo Polje - Lubnica, a Andrijevački bataljon ostao je u pozadini neprijatelja u širem prostoru Andrijevice - Plav - Gusinje, ali se i on povukao i zatim zajedno s Vasojevičkim bataljonom priključio 4. proleterskoj brigadi.

12) Arhiv VII, k. 731. reg. br. 15-7/3.

BORBE NA SEKTORU NOVA VAROŠ - SJENICA

Prodor 297. njemačke divizije iz pravca Peći, te zaposjedanje prijevoja Sjekirica - Čakor i potom Andrijevice kao i prijetnja da zauzme i Berane, a s druge (južne) strane prodor 118. njemačke divizije od Podgorice (današnji Titograd), zauzimanje Kolašina i pritisak u pravcu Mateševo - Berane, dovelo je jedinice 2. korpusa u vrlo tešku situaciju. Na svakom od ovih pravaca prodora neprijatelja bila je angažirana samo po jedna brigada i nekoliko manjih jedinica - samostalnih bataljona. Dakle 4. proleterska brigada zatvarala je pravce pred nadiranjem 118. njemačke divizije s pravca Podgorica - Kolašin, a 2. dalmatinska brigada suprotstavila se prodoru 297. njemačke divizije iz pravca Peći - Andrijevice. K tom treba dodati daje prodor ovih dviju njemačkih divizija, koje su izvršavale njemački plan »Balkanski klanac«, ponovo aktivirao četnike, muslimansku miliciju i druge kvislinške formacije. Zbog takvog razvoja situacije na ovom dijelu jugoslavenskog ratišta, a shodno namjeri Vrhovnog štaba za prenošenje operacija u Srbiju, naređeno je 2. korpusu, da etapno napušta Polimlje i svoje snage orijentira ka Priboju i Rudom, te zajedno s 5. krajiškom divizijom nastupa prema zapadnoj Srbiji.⁸⁾

Prethodnica 2. udarnog korpusa na naznačenom pravcu već je bila 2. proleterska i 3. sandžačka brigada iz sastava 2. proleterske divizije, a naređenjem Štaba korpusa od 21. oktobra 1943. godine na taj pravac u sastav svoje 2. proleterske divizije upućena je i 2. dalmatinska brigada.

U toku 21. oktobra, pošto je napustila Andrijevicu, 2. dalmatinska brigada je s jednim bataljonom Talijana, koji je također bio angažiran u borbi na sektoru Andrijevice, i s jednom baterijom brdskih topova, izvršila prvu etapu marša u pravcu Prijepolja i iste večeri zanoćila na prostoru sela Lubnice držeći raspored svojih bataljona u borbenoj spremnosti prema komunikaciji za Berane i prema pravcu od Mateševa.

Pokret je nastavljen već slijedećeg dana, 22. oktobra, u pravcu Bijelog Polja. Na čelu marševske kolone, kao brigadna prethodnica je 1. bataljon, a na začelju u zaštitnici je 3. bataljon. Marš se odvija normalno. Dodira s neprijateljem nije bilo iako su neprijateljski izviđački avioni dva puta uzastopce nadlijetali cestu koja se proteže uz rijeku Lim. Magla koja je prekrivala dolinu sačuvala je marševski poredak od pogleda iz zraka, jedino kod Oštrelja oko stotinu četnika napali su 3. bataljon. Borba je trajala oko jedan sat kada su pred odlučnim jurišom boraca 3. bataljona četnici u bijegu tražili spas u šumama Bjelašnice. Treći bataljon imao je jednog poginulog borca.

Druga etapa marša završena je u Bijelom Polju, 23. oktobra, oko 2 sata noću, kada su umorni borci dobili nekoliko sati odmora i topli obrok.

U svom izvještaju Štabu 2. korpusa, datiranom 23. oktobra 1943. godine, Rudolf Primorac, načelnik Štaba 2. korpusa koji se tada nalazio u Štabu dalmatinske brigade, između ostalog, piše: »... Pošto su jedinice II dalmatinske brigade umorne i iscrpljene usljed višednevnih borbi s neprijateljem na položajima oko Andrijevice i pokreta kojeg su izvršili posljednjih dana, jedinice će se danas do 13 časova odmarati u Bijelo Polje, a zatim ćemo ih prebaciti na prostoriju: s. Mioča - s. Orahovica, gdje će prenoćiti,

8) Zbornik, tom III, knj. 6, dok. br. 3.

a sutra zorom krenućemo na izvršenje zadatka shodno Vašem naređenju Str. pov. br. 120 od 21. oktobra.. «⁹⁾

Zadatak 2. dalmatinske brigade (s pridodana dva bataljona Talijana s dva tenka i s dva topa) bio je da zaposjedne Komorane i da bez borbe razoruža ili pridobije formacije muslimanske milicije koje su taj prostor držale pod svojom kontrolom.¹⁰⁾

Iz Bijelog Polja je brigada, s dva talijanska bataljona, točno prema uputstvu krenula na marš u 13 sati 23. oktobra u pravcu Prijepolja. Marš je trajao sljedećeg dana do podne kada su se bataljoni rasporedili na prostoru sela Orahovica - Mioče u rajonu Brodareva. Na ovom prostoru brigada je ostala do 26. oktobra i u potpunosti izvršila naređenje zbog kojeg je upućena: muslimanska milicija je većim dijelom predala oružje bez borbe, a manjina pobjegla u pravcu Šjenice u okrilje njemačkog garnizona.

Dana 26. oktobra u sumrak izvršen je pokret brigade u pravcu Prijepolja. Ni na ovoj etapi marša ona nije imala borbenog kontakta s neprijateljem.

Novi borbeni zadatak 2. dalmatinskoj brigadi bio je prodor na prostor Nove Varoši gdje su se koncentrirale jače snage četničkih vojvoda Kalaita i Lukačevića. Trebalo je ove četničke zlikovce protjerati.

Pokret brigade je izvršen 29. oktobra 1943. godine. Izbivši u sumrak cestom od Prijepolja do rijeke Bistrice, jedinice su zastale da bi se naredbom Štaba brigade, a shodno uputstvu Štaba 2. proleterske divizije, podijelile u dvije manevarske kolone: 2, 3. i 4. bataljon sa Štabom brigade i pridodatim bataljonom Talijana produžile su cestom ka Novoj Varoši, a 1. bataljon također s pridodanim jednim bataljonom Talijana produžio je uz obalu Lima ka Priboju. Jer, po zamisli, trebalo je četnike opkoliti na širem prostoru, postepeno sužavati zaokruženo područje i likvidirati ih.

Prvi bataljon i pridodani mu bataljon u nastupu ka Priboju nisu imali kontakta s neprijateljem. Glavna kolona koja je nadirala ka Novoj Varoši nailazila je na manje četničke snage koje su pri početnom puškaranju bježale i prikupljale se u Novoj Varoši. Dana 30. oktobra razvila se žestoka borba s većom grupom četnika na prostoru Bistrica - Gobate - Rutoše - Radojina. Poslije višesatne borbe četnici su pobjegli ka Novoj Varoši. U ovoj borbi bilo je nekoliko ranjenih boraca, dok su četnici imali mrtvih i ranjenih.

Jedinice 2. dalmatinske brigade oslobodile su Novu Varoš 30. oktobra, na taj način što su 1. i 4. bataljon nastupali pravcem s. Rutoši - Radojina, a 2. i 3. bataljon iz pravca sela Draževića. Četnici su pobjegli prema Drmanovićima i Vilovima i dalje preko r. Uvea na prostor Bukovik - Lepovići. Brigada je, progoneći razbijene grupice četnika, 3. novembra izbila na liniju Štikovo - Komorani, Gornje i Donje Trudovo. Na ovom prostoru ostala je do 9. novembra i za to vrijeme se odmorila i djelovala na kulturno-političkom, te organizacionom sređivanju jedinica.¹¹⁾

9) Arhiv VII, k. 391, reg. br. 37/1-4.

10) Arhiv VII, k. 391, reg. br. 17/1-2.

11) »Štikovo, 7. studenoga: Danas i mi proslavljamo dan oktobarske revolucije. Priredba se drži u predvorju neke napuštene zgrade. Ante Kranjac recitira »Baštu grad« od Majkovskoga, a ostali zbornu recitaciju »Dolazi sud«, dolazi »Crvena armija«. Uvečer smo pripovijedali seljacima o značaju ovoga dana i naše borbe... Mi smo bili dosta veseli premda su svugdje naokolo sela veliki nanosi snijega. (Ivan Špika »Ratna sjećanja i dnevnik boraca II dalmatinske brigade«, str. 107, »Stvarnost«, Zagreb 1970).

Novi zadatak pred 2. dalmatinskom brigadom bio je da preko sela Miševića - Lopiža pride Sjenici i napadne je sa sjeveroistočne strane. Prvi, 2. i 3. bataljon krenuli su u sumrak 9. novembra s prostora sela Đurinovići - Radijevići i preko Selišta i Šipovika zauzeli položaje u rajonu Donje Lopiže - Planinica. Četvrti bataljon, s pratećom četom i bataljonom Talijana, izbio je preko sela Miševića, sjeveroistočno od Halinovića, i tu se sukobio s Nijemcima koji su se zabarikadirali u crkvi i školi. Iz tih uporišta nisu dozvolili pristup 4. bataljonu koji je u tom sukobu izgubio dva borca. Istovremeno, sa suprotne strane nadirali su i dijelovi 1. brdske njemačke divizije i od Sjenice ugrožavali komunikaciju Sjenica - Prijepolje.

Prikupljeni obavještajni podaci ukazivali su da su Nijemci u Sjenicu dovukli pojačanja, da su aktivirali muslimansku miliciju i pomogli četnicima da srede svoje redove. Zbog toga Štab 2. proleterske divizije orijentira svoje jedinice na povoljnije položaje kako bi onemogućio namjere neprijatelja da ovlada komunikacijom za Prijepolje i ugrozi čak i Pljevlja gdje se tada nalazio Štab 2. udarnog korpusa.

Noću 10/11. novembra 2. dalmatinska brigada je izvršila pokret preko Selišta i u rajonu sjeveroistočno od Sjenice presjekla komunikaciju Prijepolje - Sjenica. Brigadi je kao pojačanje pridodan i jedan bataljon 2. proleterske brigade.

U jutarnjim satima, 12. novembra, od Sjenice preko planine Jadovika, uz podršku artiljerije, nastupala je jača neprijateljska kolona ka položajima 2. dalmatinske brigade na Babinjači i Turjaku. Neprijatelj, iako je imao preko 30 mrtvih i oko 20 ranjenih, uspio je odbaciti brigadu prema Gornjim Lopižama, Trebištu i Zlatarskom brdu. S pravca Sjenice preko Golog brda i Karaule, neprijatelj je silovitim napadom odbacio i 3. sandžačku brigadu i dva talijanska bataljona koji su se povlačili prema Prijepolju.

U naređenju koje je Štab 2. proleterske divizije, 14. novembra 1943. godine, uputio štabovima 2. proleterske i 2. dalmatinske brigade o situaciji se, među ostalim kaže, da su naše jedinice zajedno s talijanskim jedinicama koje su prešle na stranu NOVJ vodile ofanzivne i defanzivne bojeve protiv sjeničke milicije i Nijemaca na liniji Jadovnik - Rudo polje - Velje brdo - Golo brdo - Velika Pandurica - Vučjak - Gornje Lopiže; da su muslimani iz Kladnice u jačini od oko 400-500 naoružanih ljudi krenuli iz Ursula ka Sjenici i pridružili se ostaloj sjeničkoj miliciji i Nijemcima i svi zajedno krenuli od Sjenice ka Jadovnik planini, odnosno Brodarevu i Prijepolju; da je neprijatelj, 12/13. novembra, dobio pojačanje u Sjenici (prema podacima 2. dalmatinske brigade) oko 100 kamiona s pravca Novog Pazara i krenuo jednom kolonom ka 2. dalmatinskoj brigadi pravcem Donje Lopiže - Gornje Lopiže. Prema mišljenju Štaba divizije, namjere neprijatelja su: očuvati Sjenicu, koja mu služi kao pobočnica Ibarske doline, mobilizirati sve muslimane na prostoru Sjenica - Brodarevo - Komarani i ubaciti ih u borbu protiv jedinica NOVJ i zauzimanje Brodareva i Prijepolja.

Drugoj dalmatinskoj brigadi je u naređenju postavljen zadatak da ojačana s jednim bataljonom 2. proleterske brigade i jednim bataljonom brigade »Taurinense«, napadne bočno na neprijatelja od pravca s. Miševići i da ovlada Turjakom, Velikom Panduricom i Velikim Vitovikom.¹²⁾

Izvršavajući naređenja Štaba divizije, Štab 2. dalmatinske brigade odredio je, 15. novembra, zadatke svojim bataljonima. Prvi, 2. i 3, pod koman-

12) Arhiv VII, k. 731. reg. br. 15-7/3.

dom komandanta brigade Save Burića, izvršili su prođor preko sela Miševića i Soljašnice i zauzeli položaje Mramor i Turjak. Četvrti bataljon, te bataljon 2. proleterske brigade i talijanski bataljon, pod komandom zamjenika komandanta brigade Obrada Egića, napali su njemačka mitraljeska gnijezda na Taborištu i na Krstu i protjerali neprijatelja prema Karauli gdje se neprijatelj utvrdio i žilavo branio.

U toku dana neprijatelj je dobio znatnije pojačanje, pa su u ogorčenoj borbi bataljoni 2. dalmatinske brigade taktički odstupali, da bi u sumrak u protunapadu najuriš ponovno zauzeli položaje koje su toga dana bili prepuštali neprijatelju.

Neprijateljski gubici u ovim borbama su bili: 50 poginulih i veći broj ranjenih.

Gubici 2. dalmatinske brigade: 4 poginula i 4 ranjena.

Budno prateći razvoj događaja na bojištu prema Sjenici i Brodarevu, gdje su prodor neprijatelja spriječile sve tri brigade 2. proleterske divizije kao i nekoliko talijanskih bataljona, Štab divizije je ocijenio da neprijatelj želi uporno braniti Sjenicu i da nema neke veće ofanzivne aspiracije ka Prijepolju i Pljevljima, pa je (18. novembra) naredio Štabovima 2. proleterske, 2. dalmatinske i 3. sandžačke brigade da se izvuku iz kontakta s neprijateljem i rasporede za obranu na prostor Soljašnica - Župa - Komarani - Brodarevo, s osnovnim zadatkom obrane limske doline.¹²⁾

U istoj naredbi Štab je 2. proleterske divizije naveo da će 5. krajiška divizija sadejstvovati s jedinicama 2. proleterske divizije na lijevoj obali Lima i tako zatvoriti pravac do Nove Varoši prema Prijepolju.

Druga dalmatinska brigada je naredjenjem Štaba divizije rokirana na prostor s. Župa - s. Gračanica - s. Kruševo. Ovaj prostor brigada je zaposjela 18. novembra u 6 sati i ostala na odmoru sve do 26. novembra, kada je stiglo naredjenje da se premješta u Pljevlja kao posadna jedinica.

Iz Župe je 26. novembra (oko 9 sati) krenula cestom preko Prijepolja i marševala do Pljevalja gdje je stigla 27. novembra oko 18 sati i rasporedila se na konačenje. Sutradan (28. novembra), bataljoni su stigli: 1. i 3. bataljon sa Štabom brigade u Čajniče, 2. bataljon u s. Boljaniče (između Pljevalja i Čajnića), dok je 4. bataljon ostao u Pljevljima.

Dvadesetosmog novembra Štab 2. korpusa saopćio je Štabu 2. dalmatinske brigade, preko pomoćnika načelnika Štaba korpusa pukovnika Branka Obradovića, da se pristupi preformiranju talijanskih jedinica, da bi bile što prikladnije za ratovanje u našim uvjetima. Osim formacijskog prilagođavanja talijanskih jedinica, iz njih je trebalo odstraniti pojedine sabotere i zabušante kako bi talijanski vojnici-antifašisti stvorili borbeno jezgro koje bi se moglo efikasno boriti protiv Nijemaca i četnika.

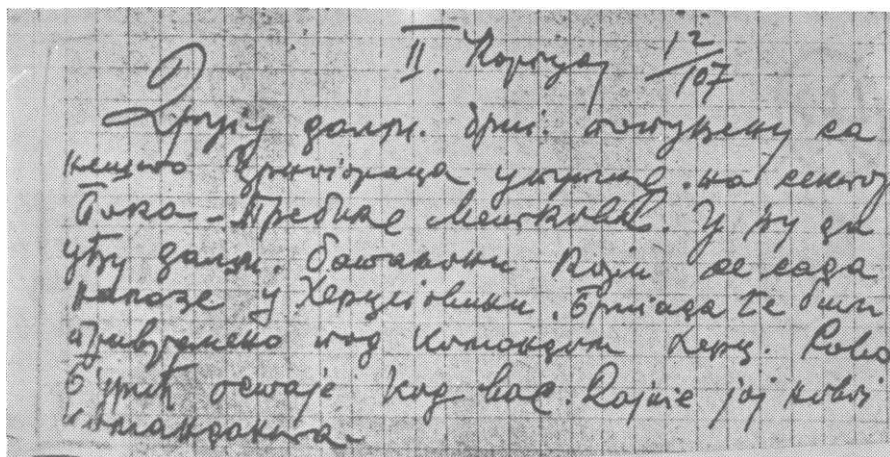
U uputstvu koje je Štab 2. korpusa 28. novembra 1943. godine u 6,30 sati dao »Štabu i jedinici po zadatku«, precizno je označeno kako pristupiti izvršenju zadatka, pa se kaže da sakupljenim talijanskim vojnicima, podoficirima i oficirima treba održati jedan kratak govor u kome treba iznijeti da nama predstoje još teške borbe u kojima su dužni da učestvuju i talijanski vojnici; da je dosadašnja organizacija talijanskih jedinica neprikladna u borbama; da među talijanskim vojnicima, podoficirima i oficirima ima onih koji žele i hoće da se bore protiv njemačkih okupatora i njihovih sluga, a da, na žalost, ima i takvih koji to ne žele; da ima skoro najveći broj

12) Arhiv VII, k. 731. reg. br. 15-7/3.

ljudi koji su, po naređenju Mussolinija, bačeni na bojno polje počev od abesinskog rata do danas, pa je njihov moral veoma nizak. Svi ti faktori diktilirali su Štabu 2. korpusa da u interesu talijanskih vojnika pristupi reorganizaciji.

Zatim se u uputstvu Štaba korpusa naglašava da se poslije govora najprije treba obratiti vojnicima i kategorički tražiti da se izdvoje oni koji se žele boriti u redovima naše vojske, a na drugu stranu izdvojiti one koji to ne žele i razoružati ih, ali im zagwarantirati smještaj i prehranu. Od onih koji se izjasne za borbu formirati jedinice slične formaciji kao što su jedinice NOVJ, a od razoružanih radne bataljone od 200 do 300 ljudi.¹⁴⁾

Faksimil radiograma što ga je Tito uputio Štabu korpusa, vjerojatno 3. decembra 1943.

Od 30. novembra do 4. decembra brigada je boravila na označenom području i izvršavala dobivene zadatke. Reorganizirala je glavninu divizije »Venezia« i dijelove divizije »Taurinense.« Formirano je pet talijanskih brigada, svaka jačine oko 1000 vojnika i starješina. Od preostalog ljudstva osnovano je jedanaest radnih bataljona od 500 do 600 vojnika. Druga dalmatinska brigada izvršila je zadatak koji joj je povjeren. Štab 2. korpusa rasporedio je novoformirane brigade i radne bataljone u divizije.

Dana 4. decembra 1943. godine njemačke prethodnice iz 1. brdske divizije, izvršavajući plan »Kugelblitz« (borba protiv naših snaga u Sandžaku i istočnoj Bosni) nastupale su od pravca Sjenica - Prijepolje i Nova Varoš - Prijepolje niz desnu obalu Lima, zaobišla dva bataljona 2. proleterske brigade na Koševini i ušla u Prijepolje gdje se nalazio jedan bataljon 1. šumadijske brigade i na prepad zauzela most na Limu.

Istovremeno su nadirale jake njemačke motorizirane i pješadijske snage glavnim pravcem njemačkog operativnog plana Sjenica - Prijepolje - Pljevlja. Zatečeni bataljoni 2. proleterske i 1. šumadijske brigade, uz pomoć svojih štabova, pružili su žilav otpor nadmoćnijem neprijatelju. Štab 2. proleterske divizije našao se odsječen od svojih brigada i sasvim izgubio kontrolu nad njima da bi se organizirano suprotstavio iznenadnom prodo-

14) Arhiv VII, k. 391, reg. br. 8/2-3.

35, 36 37
73 71 63

čidd

P. K.

Štim go tan na kucaga Benčaga
sa 10 u silova razem Prijemove
u oblacom Hagim m.

U. Benčaga kuznarska i imena
u sekcije izimone. Uprizivom kao ka
u vidljivim i upravlja koje kao
u podzemni drugu komandanta
izgubio.

U. Kuznarska je kao na sektoru
Prijemove, Gornja: jedna Benčaka
gubavija, jedno Bračujava, Arbonasa,
gubavija muslimanima u jednoj
ka: Kuznarska je na jači užitak
na Bračujava.

U. U. rešava situaciju na ovom
sektoru je možda u oblacima. Za-
matično, nitko prebacujući IV u
II gubaviju.

4. XII 1943 t.
u 18.30 t.
Tavre

Peko

Faksimil radiograma Peke Dapčevića u kome pored ostalog, odgovara na Titov radiogram od 3. decembra 1943.

ru neprijatelja. Novonastala situacija ugrozila je i Štab 2. korpusa koji se u dramatičnim okolnostima morao izvlačiti iz Pljevalja, jer su Nijemci preko s. Jabuke već 5. decembra ušli i u Pljevlja. U tom trenutku 2. dalmatinska brigada koja je bila u korpusnoj rezervi na prostoru Pljevlja - Čajniče, dobila je zadatak da se prebaci ka selu Jabuci i da zatvori pravac od Prijepolja. Međutim, i pored požrtvornosti nije mogla izmijeniti situaciju i zaustaviti prodor neprijatelja.

Drugi i 4. bataljon 2. dalmatinske brigade nisu znali situaciju u s. Jabuci, a još manje što se dešavalo u Prijepolju s 1. šumadijskom i 2. proleterskom brigadom. Oni su opreznim maršem stigli u s. Jabuku oko 23 sata istoga dana i dobili naređenje od komandanta i političkog komesara 2. proleterske divizije da zauzmu položaje Dosudovići - Brašansko brdo (na lijevoj strani ceste) i da tu zadrže prodor njemačke kolone koja se procjenjivala na oko 500 vojnika.

Na iste položaje (5. decembra) hitao je i 1. bataljon kojeg je iz Čajniča u Pljevlja, a potom uz s. Jabuku predvodio komandant brigade Savo Burić.

Budući da nije imao veze s 2. i 4. bataljonom, ovaj je bataljon na cesti Pljevlja - Prijepolje, u rajonu sela Jabuke, naišao na njemačke tenkove, te se ispred nadmoćnijeg neprijatelja morao skloniti s ceste i tek se kasnije spojiti sa Štabom brigade na Metaljici.

U toku 5. decembra iz Čajniča je pristigao i 3. bataljon, pa je po naređenju Štaba 2. korpusa zauzeo položaje na Krnjači (sjeverno od Pljevalja) sa zadatkom da zatvori pravac od Rudog i Priboja, jer je i iz tog pravca prijetila opasnost prodora neprijateljskih snaga ka Pljevljima.

Međutim, neprijateljske snage bile su nadmoćne i 2. dalmatinska brigada nije mogla zadržati neprijatelja na prilazima Pljevljima pa se, nemajući veze sa Štabom svoje divizije i Štabom korpusa, postepeno povlačila i zatvarala pravac Boljanići - Čajniče (pravac ka Goraždu), da bi se noću 7/8. decembra, kada je njemačka motorizirana kolona iz Pljevalja prodirala i u Čajniče, rokirala na lijevu obalu rijeke Čehotine u rajonu s. Meljak.

S 2. dalmatinskom brigadom, koja je u obrani šireg rajona Pljevlja imala 6 poginulih, 8 ranjenih i nekoliko nestalih boraca, povlačio se i Glavni štab za Sandžak s nešto prištapskih jedinica.

Jedanaestog decembra Štab 2. dalmatinske brigade uhvatio je vezu sa Štabom 2. proleterske divizije, koji je uspio konsolidirati svoje jedinice i jedinstveno djelovati. Međutim, veliki gubici 2. proleterske i 1. šumadijske brigade i artiljerijskog divizionu kojeg su sačinjavali Talijani, kao i doživljeni poraz 4. i 5. decembra na širem sektoru Prijepolja - Pljevlja, bio je najveći neuspjeh od formiranja 2. proleterske divizije.

PRODOR U SRBIJU

Da bi parirao neprijatelju i što više razvukao njegove snage, Vrhovni je štab depešom od 14. prosinca naredio Štabu 2. korpusa da 2. proletersku diviziju orijentira na sektor Nova Varoš - Ivanjica s namjerom razvlačenja njemačkih snaga koje su bile u Sandžaku, razbijanja četnika, političkog djelovanja i priliva novih boraca u Srbiju.

Štab 2. korpusa je 15. decembra 1943. naredio Štabu 2. proleterske divizije da svoje tri brigade (2. proletersku, 2. dalmatinsku i 1. šumadijsku)

odmah orijentira u duhu naređenja Vrhovnog štaba. Među ostalim, u naređenju Štaba korpusa se kaže:

»Divizija će djelovati prema situaciji, ili kao divizija ili po brigadama, no, s tim da Štab divizije ima uvijek pod svoju komandu sve svoje jedinice, da bi u slučaju neke jače neprijateljske ofanzive mogli manevrisati sa divizijom ili u pravcu Timočke krajine ili u pravcu Toplice, a u krajnjem slučaju i povratak (ako bi jedinice bile dovedene u težak položaj) za Sandžak. U slučaju da budete potisnuti prema Drini, jedinice bi se prebacile u istočnu Bosnu...

Ne upuštati se u neke veće odbrambene bojeve... jer je okupator i vojske koje mu služe u Srbiji još jak na teritoriji Srbije.. «¹⁵⁾

Naglašeno je da samo ofanzivnom taktikom divizija može dobiti ugled u narodu i stvoriti uvjete za oživljavanje narodne vlasti i za uspješnu mobilizaciju; da ne treba po svaku cijenu držati oslobođeni teritorij, nego samo koliko je to potrebno s obzirom na momentalan odnos snaga. Naravno, čito je istaknuto da izviđačko-obavještajnoj službi treba pokloniti veliku pažnju zbog donošenja operativnih odluka. Na određenom području Srbije dana je puna sloboda djelovanja Štabu 2, proleterske divizije sa zadatkom da o svemu izvještava Vrhovni štab i Štab 2. udarnog korpusa.^{15a)}

Naređenje za pokret u pravcu Srbije, zatekla je 2. dalmatinsku brigadu u pokretu pravcem: Čelebić - Ječmenište - Vikoća - Kovačevići - Tvrdakovići, prešla komunikaciju Pljevlja - Čajniče između planina Kovača i Metaljke i izbila na sjever prema s. Dubci - Strogačina, sa zadatkom prikupljanja podataka o kretanju neprijatelja i izvidanja mogućnosti forsiranja rijeke Lima na kojoj su mostovi bili porušeni ili zapriječeni od strane neprijatelja.

Istoga dana Štab je brigade bio dobio naređenje Štaba divizije o šifriranju naziva jedinica kako bi se i na taj način uskratilo neprijateljskoj obavještajnoj službi da dozna nazive, a time i ostale podatke o jedinicama, pa je tako:

- Štab 2. proleterske divizije dobio naziv »A«
  - Druga proleterska brigada dobila naziv »B«
  - Prva šumadijska brigada dobila naziv »D«
  - Druga dalmatinska brigada dobila naziv »C«
- a njeni bataljoni C-1, C-2, C-3, C-4..¹⁶⁾

Dana 14. decembra 1943. godine Štab 2. dalmatinske brigade u 12,40 sati izdao je slijedeće naređenje svojim bataljonima, intendanturi i brigadnoj bolnici:

- »1.) Prvi i 2. bataljon prikupit će se na prostoru kod 1. bataljona tačno u 6,30 č. gdje će doći drug komandant Savo Burić i narediti daljnji pokret.
- 2.) treći bataljon ostaje na dosadašnjem prostoru sa zadatkom izvidanja i obezbjeđenja od Čajniča do Metaljke...
- 3.) Četvrti bataljon prebacit će se ujutro prije 7,00 č. na prostor gdje je bio 1. bataljon sa zadatkom obezbjeđenja brigadne intendature i za-

15) Arhiv VII, k. 732, reg. br. 1/1.

15a) Arhiv VII, k. 731, reg. br. 15/3.

16) Obrad Egić, n. d., str. 188. U daljem tekstu redakcija se neće služiti šifriranim nazivima jedinica.

tvaranja pravca i izviđanja od Miljana i hyatanja hitne veze sa 2. proleterskom i 1. šumadijskom brigadom.«¹⁷⁾

Ovakav raspored jedinica 2. dalmatinske brigade iziskivala je situacija na koju je ukazala naša obavještajna služba napominjući da se jače neprijateljske snage nalaze stacionirane u Priboju, Rudom i Višegradu, a da manji dijelovi neprijatelja krstare na pravcu Dubci - Strmica - Rudo.

Izbijajući na prostor sela Dubci i Zaborak (15. decembra 1943. godine), na položaje 1. i 2. bataljona 2. dalmatinske brigade došli su zamjenik komandanta i načelnik Štaba divizije, da pomognu u pripremi forsiranja rijeke Lima. Most kod sela Strgačine bio je porušen dok su iz vode, u visini od 4 do 5 metara, stršili betonski stupovi. Da bi se podigao provizorni ali upotrebljivi most trebalo je naći veći broj prikladne drvene građe, a posebno veći broj do 20 metara dugačkih greda i postaviti ih na stupove. Bataljoni 2. dalmatinske toga nisu imali, kao ni bilo kakve inženjerijske opreme. Imali su samo iskustvo iz ranijih forsiranja Neretve i Drine, pa su dalmatinski borci smatrani majstorima za forsiranje rijeka, jednako kao što je 2. proleterska brigada važila kao najbolja jedinica za ulične borbe.

Dana 16. decembra 1943. godine sve jedinice ostaju na svojim mjestima budno prateći kretanje neprijatelja i osiguravajući se od eventualnih iznenađenja. Prvi i 2. bataljon 2. dalmatinske brigade i dalje pod vrlo dramatičnim okolnostima pokušavaju da izgrade improvizirani most preko Lima.

»Pokušava se sa izradom mosta pored stubova i preko njih kod s. Strgačina. Treći i četvrti stub se spajaju dugim gredama i Dalmatinci, sa smrznutim nogama od hladne vode, lestvicama uspevaju da se popnu na četvrti..«¹⁸⁾

Drugi pokušaj, koji je uz ogromne napore bio tako reći uspio, odvijao se na mjestu gdje je rijeka Lim bila najužeg korita, ali je tu dubina vode bila velika. Naime, došlo se na ideju da se sagradi improvizirani most pomoću željezničkih šina istrgnutih s pruge na desnoj obali Lima. Uz velike napore, gazeći i plivajući po hladnoj vodi Lima na temperaturi oko nula stupnjeva, borci 2. dalmatinske brigade uspjeli su sa dvije šine premostiti Lim. Međutim, kada su preko šina nastojali učvrstiti podne daske, šine su se uslijed velikog raspona ugibale i srušile u vodu.

Najveće šanse za premošćivanje Lima davali su splavi koje je trebalo izgraditi. Na žalost, s njima se ne može postići veći kapacitet prebacivanja, a posebno je teško prebacivati konje i teška oruđa.

Dana 18. decembra bilo je dovršeno nekoliko manjih splavi koji su isprobani i garantirali uspješno prebacivanje na drugu obalu Lima čitave divizije. Tada je došlo naređenje Štaba 2. korpusa da se Lim ne prelazi, već manevrira na prostoru Sandžaka. Po tome naređenju 2. dalmatinska brigada izvršila je pokret na širi prostor s. Podjavorje - Strmac - Medenica - Penezići.¹⁹⁾

Pokret je bio vrlo naporan. Izvođenje po strmom terenu, bez komunikacija. Muslimanska sela, kroz koja se prolazilo, četnici su palili. Stanovništvo ih je napustilo, a to se negativno odrazilo na snabdijevanje 2. proleterske divizije.

17) Arhiv VII, k. 846, reg. br. 8/25.

18) Arhiv VII, k. 731, reg. br. 16-17/3. Operacijski dnevnik 2. proleterske divizije od 4 do 31. prosinca 1943. godine.

19) Arhiv VII, k. 731, reg. br. 16-19/3.

Vrhovni je Štab, nakon naređenja Štaba 2. korpusa 2. proleterskoj diviziji da ne prelazi Lim, ponovo dao direktivu za prodor u Srbiju.

Nakon poraza kod Prijepolja Vrhovni štab smjenio je Štab 2. proleterske divizije. Za novog komandanta postavio je Ljubu Vučkovića, za političkog komesara Milosava Milosavljevića, a za načelnika Štaba Savu Drljevića.

Direktivom CK KPJ od 22. decembra 1943. godine ukinuti su politodjeli u brigadama. Tada je formiran Politodjel u 2. proleterskoj diviziji, pa je u svim njenim brigadama došlo do više kadrovskih promjena.

Savo Burić, komandant 2. dalmatinske brigade, u Rudom je 21. decembra 1943. godine predao dužnost Obradu Egiću, dotadašnjem svom zemljaku, jer je on premješten na dužnost komandanta 4. proleterske brigade koje je bilo upražnjeno odlaskom Ljube Vučkovića za komandanta 2. proleterske divizije.

Iz 2. dalmatinske brigade tih dana su otišli na nove dužnosti: komesar 4. bataljona Vlado Lakić; zamjenik političkog komesara 1. bataljona Veljko Marinković. Zatim, Milinko Đurović, rukovodilac Politodjela brigade i članovi politodjela Eli Finci i Mirko Milojković. Za vršioca dužnosti političkog komesara 1. bataljona postavljen je Ivan Mrša, dotadašnji zamjenik političkog komesara čete u istom bataljonu itd.

Divizijska izviđačko-obavještajna služba je konstantirala da se na prostoru Pljevlja - Priboj - s. Boljanići nalaze neznatne njemačke i četničke snage; da u Rudom nema neprijatelja osim četničkih patrola; da su njemačke jedinice bile popravile most na r. Limu u Rudom, pa da su ga nakon prelaska i marša ka Višegradu porušile kako se bez popravka ne bi mogao koristiti. Međutim, Štab 2. proleterske divizije je, bez obzira na situaciju, i dalje razmatrao mogućnost prelaska r. Lima. Zatim je donio odluku, ako ne uspije prijeći r. Lim, da s brigadom skrene na jug preko komunikacije Pljevlja - Prijepolje i da se poveže s jedinicama 2. korpusa.

Izviđanja r. Lima vršena su 20. decembra na odsjeku Rudog. Primijećeno je prisustvo četnika na desnoj obali r. Lima, koji su neorganizirano pripucavali. Uslijed njihovog slabog otpora 20/21. decembra pristupilo se forsiranju r. Lima na odsjeku: Rudo - s. Morsovo - s. Polimlje. Prvi i 2. bataljon 2. dalmatinske brigade prvi su prešli rijeku. Željezna konstrukcija mosta bila je iznad površine vode, pa je bilo lako postaviti daske. Jedan bataljon, s komandantom brigade, ušao je u Rudo, pa je 2. proleterska divizija 21. decembra oformila mostobran na liniji s. Prebidoli (1. šumadijska i 2. proleterska) - s. D. Ravanci (2. dalmatinska brigada). Bez većeg otpora 2. proleterska divizija prešla je na desnu obalu r. Lima i stvorila mogućnost za nastupanje u pravcu Zlatibora. Prijelaz preko r. Lima i prodor prema Zlatiboru bio je veoma značajan vojno-politički uspjeh 2. proleterske divizije. On se očitovao u protjerivanju četnika s desne obale Lima koji su pobjegli iz Rudog prema Dobranu.

Dana 22. decembra 1943. godine 2. dalmatinska, pozdravljena od stanovnika Rudog, produžila je na sjever prema komunikaciji Priboj - Višegrad - Bijelo brdo gdje se 23. decembra razmjestila: 1. bataljon na prostoru s. Šerampov - Durđeva ravan, sa zadatkom izviđanja u pravcu Suvi bor - Vučja gora - Gulenci - Vardišta; 2. bataljon na prostoru s. Vučjak, sa zadatkom slanja izviđačkih patrola prema Mesnici - Glavica - Blatine u pravcu Semagnjeva pri čemu održavati vezu s 1. bataljonom, te stalno slati patrole na položaje Konjska torina - Kriva breza do Ribnice; 3. bataljon na pro-

storu Bijelo brdo - Cvrkota sa zadatkom osmatranja komunikacije Priboj - Dobrun - Vardište; 4. bataljon u s. Donja Jablanica sa zadatkom održavanja veze s 2. proleterskom brigadom koja je orijentirana prema Gornjoj Jablanici.

Štab brigade, intendantura i brigadna bolnica smjestile su se u Donjoj Jablanici.

Zadržavši se na naznačenim prostorima do zaključno 25. decembra, kada je izvršeno pomjeranje jedinica prema Novoj Varoši, odnosno širem prostoru sela Draglica- Burađe - Negbina, 1. bataljon se sukobio s njemačkom motoriziranom kolonom koja se kretala komunikacijom Priboj - Bijelo brdo. Gusta magla omogućila je veći efekat napada 1. bataljona, pa se neprijatelj s nekoliko oštećenih vozila vratio u Priboj.

Sve ostale jedinice imale su manje čarke s četničkim grupicama koje su se odmah razbježale u pravcu Zlatibora.

Dana 28. decembra četnici su s lijeve obale Uvea tukli minobacačkom vatrom položaje brigade oko Rutoše. Iz prikupljenih obavještajnih podataka vidi se da Novu Varoš drže četnici. Nije se znao njihov broj. Procjenjivalo se da ih ima 250-300. Većinom su to bili mobilizirani seoski mladići. Poslijepodne istoga dana jedna četnička kolona (jačine oko 150 četnika) došla je u s. Vraneš. Istovremeno četnici su primijećeni i kod Kokin Broda.

U cilju uništenja ili protjerivanja četnika i napada na Novu Varoš Štab 2. dalmatinske brigade naredio je svojim bataljonima pokret na nove prostore: 4. bataljon pomjerio se prema Kokin Brodu sa zadatkom likvidacije četnika u njemu, da bi potom izvršio prijelaz na lijevu obalu rijeke Uvea i štitio zaleđe bataljonima u napadu na Novu Varoš; 3. bataljon, nakon što se prebaci na lijevu obalu r. Uvea u blizini 4. bataljona, imao je zadatak likvidirati četnike na pravcu Kokin Brod - Vranješ, a potom brzim maršom nastupiti na pravcu Vučje - Nova Varoš preko kote 1264 i sa sjeverne strane izvršiti napad na Novu Varoš; 1. bataljon dobio je zadatak da nastupa cestom Zabrdje - Kokin Brod, a zatim da se preko Uvea prebaci na njegovu lijevu obalu, ne osvrćući se na borbe oko s. Vraneša, i da produži za Novu Varoš, napadajući s istočne strane u pravcu Ciganske mahale i Brešavca; 2. bataljon trebao je ostaviti jednu svoju četvu u s. Burađ sa zadatkom zaštitnice brigadne bolnice i intendanture koja se nalazila u selu Negbina gdje je pristigao i Štab 2. proleterske divizije. Dvije čete nadirale su prema Novoj Varoši kao brigadna rezerva i imale zadatak da po oslobađanju Nove Varoši produže za s. Vilove, prikupljajući podatke o snazi i rasporedu neprijatelja u pravcu Štikova.

Usprkos velikoj hladnoći i dubokom snijegu sve jedinice su izvršile pokrete u naznačene prostore.

U noći oko 01 sat, 29. decembra, četnici su pobjegli iz Nove Varoši pružajući slab otpor bataljonima 2. dalmatinske, pa je ta varošica oslobođena. U isto vrijeme 2. proleterska brigada vršila je pritisak preko Borove glave ka Užicu u kojem su se, prema raspoloživim podacima, nalazile jače njemačke, četničke i bugarske snage koje su imale na raspolaganju jaku motorizaciju i artiljeriju dovodenu kao pojačanje iz Kraljeva, Arilja i Bajine Bašte. Prva šumadijska brigada bila je u divizijskoj rezervi, zaštićujući jedinice u napadu i dijelom sadejstvujući u borbama 2. dalmatinske i 2. proleterske brigade.

Nakon zauzimanja Nove Varoši, u kojoj je kao posadna jedinica ostao 1. bataljon, 4. bataljon je produžio u s. Darmanoviće sa zadatkom čišćenja

i protjerivanja četničkih grupa na pravcu Radijevići - Akmačići i izviđanja u pravcu Sjenice. Treći bataljon produžio je putem prema Bistrici i smjestio se na prostoru s. Oštrik - Sokolovi sa zadatkom rušenja i zaprečavanja komunikacije i prikupljanja podataka o neprijateljskim snagama u Bistrici, Prijepolju i Priboju.

Drugi bataljon bio je orijentiran prema s. Vilove - Štikovo.

Ofanzivna dejstva 2. proleterske divizije na sektoru Sandžaka i upad u Novu Varoš, te mogućnost da jedinice NOVJ ponovno zagospodare komunikacijama Sjenica - Nova Varoš i Prijepolje - Pljevlja, uznemirilo je njemačke komandante, pa su već 30. decembra uputili jaču motoriziranu kolonu iz pravca Prijepolje - Bistrica prema Novoj Varoši. Treći bataljon se sukobio s ovom neprijateljskom kolonom i nije joj dozvolio prodor prema Novoj Varoši. I na sektoru ostalih bataljona 2. dalmatinske kao i na položajima 2. proleterske i 1. šumadijske brigade osjetila se jača angažiranost Nijemaca, a osobito jačih četničkih snaga.

Prava namjera neprijatelja očitovala se 30. decembra, kada je oko 14 sati s 10-12 tenkova, i kolonom kamiona s oko 400-500 vojnika, od Prijepolja preko Bistrice potisnuo 3. bataljon od ceste prema Tikvi i ponovno zaposjelo Novu Varoš. Treći bataljon odlučno se suprotstavio nadmoćnijem neprijatelju i nanio mu gubitke od 4-5 mrtvih, a sam imao dva ranjena borca.

Iako se ovako brzo i energično djelovanje neprijatelja nije očekivalo, s obzirom na nepovoljne vremenske uvjete, naše jedinice nije uspio iznenaditi. Oko 350-400 četnika napale su 2. bataljon kojem je pritekao u pomoć 4. bataljon. U cjelodnevnoj borbi ova dva bataljona hrabro su odolijevala jurišima četnika i tek u sumrak, kada je ranjen komandant 4. bataljona poručnik Jošo Durbaba, prebacili su se na desnu obalu r. Uvea na prostor sela Ojkovica - Trudovo.

Drugi i 4. bataljon imali su u ovoj borbi jednog poginulog i 8 ranjenih, a 7 boraca - Talijana je nestalo.

Prvi bataljon sa Štabom brigade povukao se iz Nove Varoši u pravcu sela Tikve.

Slijedeća dva dana, tj. 31. decembra 1943. i 1. januara 1944. godine, situacija je na svim položajima bila teška. Borci su i dalje po nesnošljivoj hladnoći i dubokom snijegu odolijevali napadima neprijatelja koji je bio dobro opremljen i stalno su mu pristizala pojačanja.

Oko 13 sati, 1. januara 1944. godine, kolona Nijemaca, jačine oko 250 vojnika, uspjela je od Nove Varoši prodrijeti bez borbe u Kokin Brod. Tome je kriva 2. četa 1. bataljona, jer seje povukla pred neprijateljem, iako je imala zadatak da poruši i zapriječi cestu, i stoga dovela u težak položaj 1. četu 3. bataljona koja je, hrabro se boreći, držala položaje Tikva i Kamenica sjeverno od Nove Varoši.

Istodobno je druga neprijateljska kolona, jačine 100-150 četnika, uspjela iznenadnim prodorom izbiti na položaje 3. bataljona na prostoru sela Radojina. Zbog slabog sadejstva među jedinicama ostala je na položajima 1. četa 1. bataljona koja nije bila obaviještena o pravcu povlačenja, pa je u toj situaciji ostala u okruženju. Četu je spasila hrabrost i prisebnost obavještajnog oficira bataljona Bogdana Sijana, koji se tu zatekao. On je preuzeo komandu nad četom i upornom borbom i vještim manevrom izvuкао je iz okruženja.²⁰⁾

20) Štab brigade je potom smjenio s dužnosti komandira čete i njegovog zamjenika, a za junačko držanje javno pohvalio borce i starješine koji su se istakli u borbi, a posebno poručnika Bogdana Sijana i zamjenika političkog komesara bataljona Ivu Mršu.

U toj borbi 1. bataljon je izgubio jednog borca, a ranjenu drugaricu Tonku Guinu, referenta saniteta bataljona, uhvatili su četnici i potom zvjerski ubili.

NAPAD NA NEPRIJATELJSKI GARNIZON U IVANJICI

Zbog nemogućnosti dužeg zadržavanja na širem prostoru Nove Varoši, što je diktirala nesrazmjerna snaga u korist neprijatelja. Štab 2. proleterske divizije odlučio je da svoje jedinice usmjeri tamo gdje ih neprijatelj ne očekuje. Druga dalmatinska brigada 3. do 5. januara, prikupljena na prostoru Burađe - Gornje Trudovo, imala je i dalje kontakte s neprijateljem, među kojima su značajnije borbe 3. i 1. bataljona protiv četnika oko Kokina Broda i Seništa, a 2. i 4. bataljon vodili su također borbe s četničkom kolonom jačine oko 300 četnika na maršu između sela Buradija i Štikova. U svim ovim borbama bataljoni su bili pobjednici, a četnici su bježali pod okrilje Nijemaca u Novu Varoš.

Situacija na prostoru kojeg je 5. januara 1944. godine pokrivala 2. proleterska divizija bila je daleko neprijatelj, u jačini 80CM000 četnika i Nijemaca s pravca Nove Varoši - Kokin Brod te pravcem Ljubiša - Močioča i Štikova i s lijeve obale Uvea, nasilno nastupao nastojeći opkoljavati jedinice divizije ili nametnuti im frontalnu borbu. Međutim, još uvijek nije postojala ozbiljnija opasnost od takve namjere neprijatelja, jer su četničke snage u svakom sukobu s našim bataljonima bili primoravani na bijeg iako su, kao nikad ranije, raspolagali s dosta automatskog oružja kojeg su im dali Nijemci. Budući da se posjedovalo iskustvo da njemačke jedinice brzo i energično prodiru, pretpostavljalo se da bi jače njemačke snage mogle ugroziti jedinice 2. proleterske divizije na ovom za duže manevriranje nepogodnom prostoru. Međutim, opća direktiva nalagala je 2. proleterskoj diviziji da proдре u Srbiju, pa je 5. januara Štab divizije izdao naređenje svojim brigadama za pokret.

Druga dalmatinska brigada trebala je tim naređenjem da jedan svoj bataljon ostavi u zapadnom dijelu s. Štikova sa zadatkom izviđanja i osiguravanja prema Uvcu - Pavlović mostu i prema Donjem Trudovu. Ostali bataljoni trebali su se rokirati na prostor Gornja i Donja Tisovica a prema situaciji u Rujište polje, ako bude uvjeta za smještaj. Štabovima bataljona posebno je naređeno da osiguravaju i izviđaju u pravcu komunikacije Ivanjica - Sjenica i da drže vezu s 1. šumadijskom brigadom čiji je zadatak bio da zaposjedne pravac Močioče - Glavica - Čemernica - s. Maskova.

Druga proleterska brigada upućena je pravcem s. Draškovići - s. Maskova, te da se osigurava i izviđa od pravca Mučaj - Katići - Milandža i prema komunikaciji Ivanjica - Sjenica, pri čemu treba održavati tijesnu vezu sa susjednom 2. dalmatinskom brigadom.

Početak pokreta svih jedinica bio je predviđen 5. januara 1944. godine u 05 sati. Međutim, toga dana nije izvršen pokret, jer je vladalo nezapamćeno nevrijeme - vjetar, gusti snijeg i nesnosna hladnoća, tako da su sve jedinice ostale na dosadašnjim mjestima.

Nevrijeme nije popustilo ni slijedeći dan. Dodira s neprijateljem također nije bilo.

Umorni, promrzli borci, smjenjuju se svakih desetak minuta na stražama. Patrole se ne udaljavaju od zaselaka u kojima se brigada smjestila.

Dvodnevni odmor dobro je došao za predah i sređivanje jedinica. Kad je snježna vijavica prestala, Štab brigade izdao je naredbu za pokret. Ovoga puta ne upotrebljava šifrirane nazive jedinica.

U opisu situacije Štab brigade informirao je svoje bataljone da su četničke snage odstupile u pravcu Javora; da u Ivanjici i Arilju ima nešto Bugara i nedicevaca. U duhu ranije naredbe 2. dalmatinska brigada prebacuje se na prostor Donja i Gornja Tisovica - Štikovo. Raspored bataljona na naznačenom prostoru je slijedeći:

- 2. bataljon u s. Gornja Tisovica sa zadatkom obezbjeđenja i izviđanja od Kladnjice i komunikacije od Sjenice;
- 3. bataljon u s. Donja Tisovica sa zadatkom patroliranja prema s. Besare i Rujišta polje;
- 4. bataljon ostaje na istom prostoru sa zadatkom zatvaranja pravca od Pavlovića mosta i preko Božetića;
- 1. bataljon razmjestio se na prostor Štikova sa zadatkom obezbjeđenja i izviđanja prema Rujišta polju i održavanje veze s 2. proleterskom brigadom;
- Štab brigade i prištapske jedinice u Štikovu.

Pokret na ove prostore započet je 7. januara u 6,00 sati, a završen u poslijepodnevnom satima.

U isto vrijeme pokret su vršile 2. proleterska i 1. šumadijska brigada približavajući se Ivanjici.

Štab 2. proleterske divizije je 8. januara 1944. godine u 13,00 sati izdao naređenje za napad na Ivanjicu u kojoj se, prema dobivenim podacima, nalazilo 200 Bugara s izvjesnim brojem automatskog oružja i nekoliko bacača, oko 30 Nijemaca i 150 nedicevaca s dva teška mitraljeza. Istom naredbom za napad na Ivanjicu Štab divizije precizira zadatke za sve svoje jedinice, a pri tom i usputno napad na rudnik Lisa na putu Ivanjica - Arilje u kojem je sačinjavalo posadu 80 pripadnika Ruskog zaštitnog korpusa (bjelogardejci). Prema tome naređenju dva bataljona 2. dalmatinske brigade trebala su likvidirati grupu bunkera iznad Ivanjice.²²⁾

Za napad na Ivanjicu Štab divizije formirao je tri napadne kolone:

Desna kolona: 3. i 4. bataljon 2. dalmatinske brigade pod komandom kapetana Obrada Egića. Polazište s prostora s. Opaljenik - Beretin, pravcem: s. Opaljenik - s. Bedina k. 468 - k. 646, sa zadatkom da (kada izbije na položaje istočno od Ivanjice) likvidira bunkerska uporišta na desnoj obali Moravice i postavi obezbjeđenje prema Guću kojeg drže četnici.

U srednjoj koloni pod komandom majora Sredoja Uroševića, pored jednog bataljona 2. proleterske brigade, nalazio se i 2. bataljon 2. dalmatinske brigade. Ova kolona trebala je nastupiti iz rajona s. Opaljenika pravcem: s. Glijječ - Ivanjica i to: k. 768 - Rtine - k. 671 - k. 501, sa zadatkom direktnog napada na Ivanjicu.

Lijevu kolonu pod komandom majora Ratka Sofijanića, sačinjavali su: 1. šumadijska brigada i 1. bataljon 2. dalmatinske brigade. Ova kolona nastupala je iz s. Kušića pravcem: s. Opaljenik - s. Grabovica - rudnik Lisa, sa zadatkom da napadne i uništi posadu koja obezbjeđuje rudnik i instalacije u njemu.

Nakon likvidacije rudnika Lisa 1. bataljon 2. dalmatinske trebao se prebaciti na desnu obalu Moravice i sadejstvovati u napadu na Ivanjicu, a

22) Arhiv VII, k. 732, reg. br. 5/1/1 i Jovo D. Vukotić n. d., str. 329.

1. šumadijska brigada da u to vrijeme ruši cestu i mostove u pravcu Ivanjica - Arilje.

Na položaj Klisure upućen je jedan bataljon 2. proleterske brigade. Njegov zadatak je bio da zatvori pravac Užička Požega - Ivanjica i postavi prepreke u Klisuri kako bi spriječio nastupanje njemačkih tenkova u pravcu Ivanjice.

Određeno je da napad otpočne 8. januara u 24,00 sata, odmah po dolasku jedinica na određene im polazne položaje, kako bi se postigao faktor iznenađenja.

Marševalo se cijeli dan 8. januara, ali jedinice nisu stigle na vrijeme na polazni položaj za napad. Duboki snijeg, veliki snježni nanosi na pojedinim mjestima i studen iscrpili su borce. Pri tom je u toku marša 2. bataljon 2. dalmatinske brigade imao borbu u pokretu na prostoru Gornje Tisovice gdje je razbio jednu veću grupu četnika. Sve je to uzrokovalo da jedinice izbiju pred Ivanjicu tek 9. januara u 07,00 sati. Stoga je bio otežan napad danju na liniju bunkera.

Zbog toga je Štab divizije, odnosno njezin komandant Ljubo Vučković, naredio desnoj koloni da se u toku dana prikrije i odmori, a da u napad krene 9. januara u 23,00 sata.

Napad desne kolone započeo je po predviđenom planu. Položaji za obranu Ivanjice (Crnjensko brdo - Micića krš - k. 646) bili su jako utvrđeni betonskim bunkerima. Noću 9/10. januara srednja kolona je prodrla u Ivanjicu i Bugarima nanijela gubitke. Dio ih se zabarikadirao u nekoliko kuća, pa su uništavane te odvojene grupe neprijatelja. Budući da nije bilo povezanosti između napadnih kolona, neprijatelj se održao u preostalim zgradama i pružao otpor.

Nije uspio ni treći napad desne kolone, budući da 2. proleterska divizija nije imala teških oruđa, bez čije se podrške nisu mogla razoriti i zauzeti betonska utvrđenja.

Bataljon 2. proleterske brigade koji je osiguravao napad na Ivanjicu od Užičke Požege, napao je četničku grupu kod s. Katića, rastjerao je i produžio ka Klisuri i spriječio jednu bugarsku jedinicu, koju su podržavali njemački tenkovi, da se probije preko Klisure prema Ivanjici.

Prema izvještajima koji su Štabovi brigada podnijeli Štabu 2. proleterske divizije, neprijatelj je imao gubitke od preko 60 mrtvih i više od 70 ranjenih. Zarobljeno je 65 bugarskih i njemačkih vojnika i četnika. Plijen je bio: 6 puškomitraljeza, 8 mašinskih pušaka, 10 pištolja, oko 200 pušaka, 15 konja, velike količine hrane i druge vojničke opreme.²³⁾

Druga dalmatinska brigada imala je gubitke: 15 ranjenih boraca od kojih je jedan podlegao ranama.

Štab 2. proleterske divizije je naredio, pošto nije bilo izgleda za uspjeh u napad na Ivanjicu, da se brigade povuku: 2. dalmatinska u rajon s. Opaljenik - s. Deretin - s. Kušići; 1. šumadijska u s. Milandža, a 2. proleterska na prostor s. Katići - s. Bela Crkva.

Dana 12. januara komandant divizije Ljubo Vučković sazvaio je sastanak svih štabova koji je trajao od 14 do 24 sata. Izvršena je detaljna analiza napada na Ivanjicu, kritizirani nedostaci i pohvaljeni najhrabriji borci i rukovodioci.

23) Zbornik, tom I, knj. 7, str. 86.

U izvještaju dostavljenom Štabu 2. korpusa kaže se, da iznenađenje i uspjeh u napad na Ivanjicu nisu postignuti. Među ostalim se navodi: »... bugarskom garnizonu u Ivanjici stiglo je pojačanje iste noći kada smo krenuli u napad tako da je u gradu za vrijeme napada bilo 600 Bugara, a ne 200 kako smo bili obavješteni...«²⁴⁾

Nakon toga, dana 12. januara garnizonu u Ivanjici stiglo je pojačanje iz Užica od pet tenkova i 600 vojnika Bugara i Nijemaca, pa su dijelovi ovog pojačanja (2 tenka i pješadija) krenuli iz Ivanjice prema Kušićima, gdje su ih na strmini prema s. Moskovi dočekali dijelovi 2. dalmatinske brigade i prisilili na povlačenje.

I četnici Vuka Kalajita su se ponovo osokolili dolaskom pojačanja Bugarima i Nijemcima u Ivanjicu. Jedna veća kolona četnika napala je 1. bataljon 2. dalmatinske brigade, ali je četnike dočekala ubitačna vatra, pa su na poprištu ostavili 4 mrtva i 10 ranjenih, a razbijeni ostaci pobjegli prema Štikovu.

Prvi bataljon imao je jednog ranjenog (komandira prve čete).

Iako je izostao potpun vojnički uspjeh u napad na Ivanjicu, politički učinak bio je veoma značajan. Naime, narod ovoga kraja primio je borce NOVJ s velikim oduševljenjem i nezaboravnim gostoprimstvom. Jedan domaćin pozvao je i primio u goste cijeli 3. bataljon 2. dalmatinske brigade, te umorne i prozeble borce počastio i nahranio. Dok su se borci odmarali i častili, omladina je organizirala straže i izviđanja. Slično su doživjeli i borci 4. bataljona. To je tim više značajno što je 2. dalmatinska brigada prva jedinica iz Hrvatske koja je kročila na ovaj prostor. Narod je uočio i moralne i borbene kvalitete boraca iz Dalmacije, a i čuo je o tome prije nego su stigli iz Crne Gore i Sandžaka.

PONOVO U SANDŽAKU I CRNOJ GORI

Nakon što je skoro mjesec dana bila izvan sastava 2. korpusa i samostalno djelovala 2. proleterska divizija, usmjerila je svoje brigade, poslije neuspjelog napada na Ivanjicu, ponovo u Sandžak.

Na dan 11. januara, a prema naređenju Štaba 2. dalmatinske brigade, 1. bataljon se razmjestio na prostoru s. Vidici - Arsovići sa zadatkom izviđanja na pravcu Štikova; 2. bataljon na prostor sela Opaljenik sa zadatkom obezbjeđenja s pravca Ivanjice; 3. bataljon u selu Glinčići sa zadatkom zatvaranja pravca od Šjenice i Tisovice; 4. bataljon u selu Deretin sa zadatkom obezbjeđenja Štaba brigade i prištapskih jedinica i izviđanja u pravcu Golije.

Bilo je predviđeno da se na ovom terenu jedinice zadrže najmanje dvatri dana, pa je Štab brigade preporučio da se to vrijeme iskoristi za što bolju prehranu boraca, te za kulturno-politički rad s narodom.

Odmor je iskorišten prema predviđanjima. Jedino je 2. bataljon vodio borbu protiv 600 Bugara i Nijemaca koji su do sela Opaljenika prodrli s tenkovima. Neprijatelj je upao u zasjedu. Zatim ga je bataljon natjerao na povlačenje uz gubitke od 6 poginulih i 11 ranjenih vojnika i oficira.

Naređenjem Štaba divizije od 13. januara 1944. godine 2. dalmatinska brigada rokirala se s dva bataljona na prostor sela Maskova, a s ostala dva

24) Zbornik, tom I, knj. 7, str. 85.

bataljona na prostor Gumeševac - Močioce sa zadatkom zatvaranja pravca prema komunikaciji Ljubiš - Nova Varoš - Gornje Trudovo - Kušići i prema komunikaciji Ivanjica - Sjenica.

Nakon izvršenog pokreta na određeni prostor, iz Ivanjice su (oko 8 sati 14. januara) prodrle bugarske i njemačke snage u jačini 500-700 vojnika i izbile kod sela Maskova gdje su napale 2. i 3. bataljon.

U isto vrijeme četnici Vuka Kalajita napali su 4. bataljon od pravca Štikova i Gornjeg Trudova.

Da bi izbjegli frontalne borbe, Štab brigade je naredio da se bataljoni rokiraju na prostor sela Jasenovo - Draškovići.

Vješto manevrirajući, čitava 2. proleterska divizija je napadala, branila se i stalno bila u pokretu. Tako je 2. proleterska brigada na širem sektoru s. Bela Reka - Ljubiš, rušila mostove na Ljubišnici i Katušnici i obezbjeđivala bokove divizije od pravca: Užica, Čajetina i Arilja; 1. šumadijska brigada na prostoru s. Klekovo štitila je bok divizije prema Ivanjici, a 2. dalmatinska brigada na pravcu Nova Varoš - Sjenica.

Dana 14. januara Štab 2. dalmatinske brigade izvijestio je Štab divizije da se neprijatelj, nakon što se sukobio s 2. dalmatinskom brigadom kod sela Kušića, razdvojio u tri kolone: jedna kolona na pravac Kušići - Milandža, druga na pravac Kušići - Tisovica i treća na pravac prema Moskovi.

Izvršavajući naređenje Štaba divizije,²⁵⁾ Štab 2. dalmatinske je 18. januara za napad na neprijatelja na Crnom Vrhcu odredio 1, 3. i 4. bataljon, dok je 2. bataljon isturen na Borovu Glavu kao zaštitnica.

Napad je uspio. Neprijatelj je pretrpio gubitke od 17 mrtvih i 25 ranjenih. Druga dalmatinska brigada imala je tri ranjena borca iz svoga 1. bataljona.

Prva šumadijska brigada, koja je bočno sadejstvovala 2. dalmatinskoj brigadi, nanijela je neprijatelju gubitke od preko 20 ubijenih vojnika.

Nakon ovoga uspješno izvršenog zadatka i pomicanja 2. dalmatinske brigade na prostor Kučan - Jablanica, kako je bilo predviđeno, Štab divizije je u naređenju od 21. januara 1944. godine upozorio, da se na prostoru Priboj - Štrbci - Bijelo brdo nalaze samo manje grupe četnika, pa daje povoljan trenutak da se divizija prebaci na lijevu obalu rijeke Lima.²⁶⁾

Prema naređenju, 2. dalmatinska brigada trebala je izvršiti pokret s prostora D. Jablanica - pravcem: D. Jablanica - Brezovac - Oštrelj (k. 1076) - Dubnice - Obarci - Janići (južno Bijelo brdo na cesti). Pobočnica je trebala izbiti na cestu prije glavnine i preduzeti rušenje komunikacije i zatvoriti pravac od Vardišta u pravcu Bijelog Brda.

Glavnina brigade dobila je zadatak da prijeđe cestu Vardište - Priboj i da produži pokret pravcem: Janići - Arsenići - G. i D. Ravanci, zatim da iz s. G. Ravanci uputi jedan bataljon pravcem: Čelikova kosa - Popov dol - Sokolovići, sa zadatkom presijecanja željezničke pruge i zatvaranja pravaca koji vode od Rudog dolinom r. Lima. S prostora s. Ravanci trebala je ujutro 23. januara izvršiti pokret i preduzeti s tri bataljona napad na Rudo.

Bataljon - pobočnica, koji se nalazio u zasjedi na cesti, imao je zadatak da se 23. januara ujutro prebaci u s. Ravanci i da u njemu ostane do prebacivanja svih jedinica preko r. Lima.

25) Arhiv VII, k. 732, reg. br. 9/1.

26) Arhiv VII, k. 732, reg. br. 11-1/1.

Po zauzimanju Rudog trebalo je dva bataljona uputiti lijevom obalom r. Lima u s. Ustibar - Moćioce i Mokronoge.

Jedan bataljon je u toku noći morao izbiti na Lim u s. Sokolovići sa zadatkom da se poveže s Limskim partizanskim odredom, koji je posjedovao čamac, i da taj čamac prebaci do Rudog.

Istim naređenjem Štaba 2. proleterske divizije, 2. proleterska brigada dobila je zadatak da na pravcu Jablanica - Srmečica - dolinom Stupaljskog potoka - Bijela - Šanac - Bjelužine - Bovan - Krstac - Oskoruša održava vezu i sadejstvuje s 2. dalmatinskom brigadom u napadu na Rudo. Po izvršenju ovog zadatka trebala je razmjestiti bataljone na prostoru s. Orm-govići - s. Macelovo - Batkovići - Stupovi - Lukovica.

Prva šumadijska brigada imala je izvršiti pokret pravcem: Zubači - Suho Rašće - Ravan - Previta, sa zadatkom zaštitnice i zatvaranja pravca koji izvode od Bijelog Brda i Štrbaca.

Pristupajući izvršenju operacijskog plana 2. proleterske divizije Štab 2. dalmatinske brigade je u toku 21. januara izdao tri naređenja svojim bataljonima. U naređenju označenom br. 16²⁷⁾ među ostalim se navodi da se 4. bataljon, nakon pokreta razmjesti na prostor s. Brezovac, sa zadatkom izviđanja i prikupljanja podataka od Bijelog Brda, Rudog i Priboja.

U naređenju označenom br. 18.²⁸⁾ upozoravaju se bataljoni da se izvjesne grupe četnika nalaze na Bijelom Brdu kao i duž komunikacije Vardište - Priboj. Također im je skrenuta pažnja da se četnici nalaze u Rudom i Priboju i da se 21. o. mj. nalazila grupa četnika na prostoru s. Brezovac, koja je protjerana i odstupila u pravcu Bijelog Brda.

Štab 2. dalmatinske brigade u naređenju je upoznao svoje jedinice da je 2. proleterska divizija dobila zadatak da se prebaci sa sadašnjeg prostora na lijevu obalu r. Lima, a daje 2. dalmatinska dobila zadatak da izvrši pokret na prostor Bijelo brdo - Ravanci - dolina Lima. Zbog toga što se 3. bataljon morao prebaciti na prostor s. Bijelo Brdo - Han Podvaganj - Danilovići, pravcem D. Jablanca - Brezovac - Cvrkote - Bijelo Brdo - Han Podvaganj - Danilovići, zatim zatvoriti pravac od Vardišta i Dobruna, na komunikaciji porušiti mostove i na spomenutom prostoru ostati do prebacivanja svih naših jedinica na lijevu obalu Lima.

Na osiguranju prema Priboju, naglašeno je u naređenju, nalaziti će se jedan bataljon 2. proleterske brigade koji će zatvarati pravac od Priboja.

Treći bataljon također je dobio zadatak da 22. januara u 5,00 sati izvrši pokret u s. Brezovac i da sa 4. bataljonom obrazuje udarnu grupu koja će pročistiti teren u pravcu Bijelo Brdo, a da nakon toga 4. bataljon sačeka Štab brigade i ostale jedinice u s. Cvrkote.

U trećem naređenju^{29)*} Štab 2. dalmatinske brigade podvukao je, da se po naređenju Štaba divizije, u toku noći mora izvršiti prebacivanje na lijevu obalu r. Lim. Stoga je 2. bataljon dobio zadatak da sa svim komorama, bolnicama i intendanturom izvrši pokret pravcem G. Ravanci - Čelikova kosa - Popov Dol - Sokolovići - gaz Borići, da pronađe čamac uz pomoć seljaka i Polimskog partizanskog odreda i da poslije prebacivanja komore i bolnicu uputi u Staro Rudo, gdje će dobiti dalje naređenje.

27) Arhiv VII, k. 846, reg. br. 10/3-1.

28) Arhiv VII, k. 846, reg. br. 11-1/3-1.

29) Arhiv VII, k. 846, reg. br. 12-1/3-1.

Štab brigade, 1. i 4. bataljon trebali su izvršiti pokret pravcem G. Ravanci - Rudo i poduzeti prebacivanje preko mosta.

Pokret je izvršen istog dana u 21 sat, po mrkloj noći obavijenom gustom maglom i jakoj studeni.

Došavši na prostor Bijelog Brda, 1. bataljon je zbog guste magle izgubio vezu s 4. bataljonom, tako da se kretao putem koji nije bio predviđen naređenjem Štaba brigade. Izbio je u naselje Bijelo Brdo gdje je naišao na oko 100 dobro utvrđenih njemačkih vojnika i oko 200 dobro naoružanih četnika koji su ga dočekali ubitačnom vatrom. Međutim, to nije zbunilo Dušana Vladušića, komandanta 1. bataljona. On je energičnim jurišem iz pokreta bataljonom rastjerao neprijatelja i nanio mu teške gubitke od 23 poginula i više ranjenih. Plijen 1. bataljona je: 20 pušaka, 6.000 puščanih metaka i mnoštvo druge vojničke opreme. Na poprištu borbe uništena su, pored ostalog, i tri njemačka kamiona.

Također je 3. četa 2. bataljona, koju je Štab brigade u pokretu izdvojio da hitno ispita što se to događa kod 1. bataljona, naišla na neprijateljske vojnike, vjerojatno na one koji su bježali pred naletom 1. bataljona, i nanijela gubitke Nijemcima i četnicima, zaplijenila stanovite količine oružja i ostale vojničke opreme.

Štab 2. dalmatinske brigade, u svojoj naredbi br. 5, za 23. januar 1944. godine, naveo je svim jedinicama za primjer herojstvo 1. bataljona u borbi protiv ujedinjenih njemačkih i četničkih snaga koje su bile zaposjele glavne položaje na pravcu našeg nastupanja.

U naredbi se ističe da su borci »uskakali u neprijateljske rovove, hvatali njemačke vojnike za gušu, golim rukama hvatali za neprijateljske mitraljeze i strojnice i otimali ih od njemačkih vojnika. Uspjeli su svojom neustrašivom hrabrošću da neprijatelja brzo likvidiraju i da mu nanesu gubitke od 27 mrtvih i 15-20 ranjenih, zaplijene 2 mitraljeza, 2 strojnice i veću količinu drugog ratnog materijala. Ovaj bataljon imao je samo 1 druga lakše ranjena i 1 druga poginulog.«³⁰⁾

Štab brigade je također naglasio da se je i 3. četa 2. bataljona izvanredno pokazala u borbi i nanijela neprijatelju gubitke od 7-8 mrtvih i 15 ranjenih.

Stoga je Štab brigade za hrabro držanje u borbi i junačke podvige 1. bataljona i 3. čete 2. bataljona pohvalio sve borce tih jedinica i pozvao sve jedinice brigade da se i one na njih ugledaju.

Štab 2. proleterske divizije u izvještaju Štabu 2. korpusa među ostalim je naglasio daje 22. januara 1944. godine 2. dalmatinska brigada izvršila pokret pravcem Donja Jablanica - Bijelo Brdo - Janjići - Ravanci; 2. proleterska brigada pravcem Gornja Jablanica - Štrbci - Oskoruša, a da se 1. šumadijska kao zaštitnica kretala za 2. proleterskom. Zatim, da je 2. dalmatinska kod s. Janjića naišla na Nijemce i četnike koji su bili dobro naoružani i daje snažnim naletom 1. bataljon 2. dalmatinske brigade prosto pregazio neprijatelja; da je ubijeno oko 30 Nijemaca, isto toliko ih ranjeno, a ostalo rastjerano.

»Zaplijenjeno je - navodi se u izvještaju - 2 teška bacača, 3 mitraljeza »šarca«, 3 mašinke, 6 parabeluma, preko 20 pušaka, 6.000 metaka, 60 bombi, 150 mina za bacače, 1 tromblonska puška, više šinjela, cokula, čebadi i drugog ratnog materijala. Uništen je jedan teški bacač, 150 mina, 3 kamio-

30) Arhiv VII, k. 846, reg. br. 5/3-II.

na, 1 motocikl i dosta drugog materijala. Naši gubici: 1 mrtvi i 1 lakše ranjen. Izgubili smo jedan puškomitraljez (puškomitraljezac poginuo).«³⁰

U noći 23. na 24. januara 1944. godine glavnina 2. proleterske divizije prešla je na lijevu obalu r. Lima. Neprijateljska aktivnost na svim pravcima je popustila. Po prijelazu preko Lima, brigade su se, prema naređenju Štaba divizije,³²⁾ rasporedile: 2. dalmatinska na prostoru Mioče - Sastavci - Požežamac; 1. šumadijska u s. Zabrđe, a 2. proleterska u s. Crnogovići - Batkovići.

Istoga dana (24. januara) 1. i 4. bataljon 2. dalmatinske brigade ušli su bez borbe u Rudo, jer su četnici pobjegli prije njegovog dolaska. Jedino su na mostu u Rudom uhvaćena dva četnička kurira s povjerljivom poštom za četničkog majora Draškovića.

Sutradan, tj. 25. januara, 4. i dijelovi 2. bataljona su oko sela Mioča i Mokronoga razgonili manje četničke grupice koje su imale gubitke od 6-7 mrtvih i toliko ranjenih. Ostatak četnika našao se u paničnom bijegu prema Priboju.

Dejstva 2. proleterske divizije u zapadnoj Srbiji izvršila su pozitivan utjecaj na vojno-političku situaciju u tom kraju. Njezino prisustvo bilo je značajno za jačanje NOP-a u ovom dijelu Srbije.

U toku 25. januara 1944. godine Štabu 2. proleterske divizije stigao je telegram iz Štaba 2. korpusa u kojem se naređuje da se 2. dalmatinska brigada izdvaja iz sastava ove divizije, a da se na njeno mjesto uvrštava 4. proleterska brigada. Naređeno je Štabu 2. dalmatinske brigade da organizira i izvrši etapni marš ka Kolašinu u kojem se nalazio Štab korpusa.

Vijest o pokretu 2. dalmatinske brigade prema Kolašinu odmah je saopćena svim borcima. Uvečer, istoga dana, u seoskoj školi u selu Sastavcima Štab 2. proleterske divizije priredio je oproštajnu večeru kojoj su prisustvovali štabovi svih brigada i štabovi bataljona 2. dalmatinske brigade. Prvi komandant 2. dalmatinske brigade, a tada komandant 2. proleterske divizije potpukovnik Ljubo Vučković, koji je najslavniju dalmatinsku brigadu poveo 3. oktobra 1942. od njenog formiranja u selu Uništa, evocirao je uspome na zajednički prijedeni ratni put i poželio Dalmatincima još veće uspjehe u borbi protiv okupatora i njegovih slugu na ovom ratištu.

Komandant 2. dalmatinske brigade kapetan Obrad Egić zahvalio je na izrečenim dobrim željama komandanta divizije, te je i on u svojoj zdravici, evocirajući borbeni put brigade, naglasio daje ona u sastavu 2. proleterske divizije od 1. studenog 1942. do 25. januara 1944. godine, rame uz rame s 2. proleterskom, 4. proleterskom i posljednjih tri-četiri mjeseca sa 1. šumadijskom, a prethodno i s 3. sandžačkom brigadom, stekla veliko borbeno iskustvo i pomiješala svoju krv u zajedničkoj borbi za slobodu svih naših naroda, pa da će u borbi skovano bratstvo i jedinstvo dalmatinski borci ponijeti kao najveću uspomenu i borbeno drugarstvo čuvati kao zjenicu oka.

Međutim, drugarska večera u selu Sastavci nije bio posljednji oproštaj brigade s ovim krajevima. Naime, 26. januara 3. bataljon 2. dalmatinske brigade, vodio je žestoku borbu protiv grupe od oko 120 četnika u rajonu sela Kasindol. Četnici su protjerani uz gubitke od pet mrtvih i nekoliko ranje-

31) Arhiv VII, k. 732-a, reg. br. 45-1/4. Prikazivanje plijena u izvještaju Štaba divizije je potpunije nego u naredbi Štaba brigade, jer se je naknadno raspolagalo stvarnim stanjem o tome.

32) Isto.

nih. Treći bataljon imao je poginulu jednu drugaricu i jednog teže ranjenog borca.

U noći 27/28. januara 1944. godine 2. dalmatinska brigada, nakon što se prikupila na prostoru sela Ritošića- Zaostro, preuzela je teške ranjenike iz bolnice 2. proleterske divizije da ih preda korpusnoj bolnici i krenula je na predviđeni dvanaestodnevni marš prema Kolašinu pravcem: Sastavci - Boljanici - Glibači.

Umjesto predviđenih 12 dana marša iz doline Lima do Kolašina, brigada je u Kolašinsko polje stigla za 9 dana, tj. 4. februara, a u sam Kolašin 6. februara 1944. godine.